

Pavol Lukáč (ed.)

**KOSOVO 1999
A SLOVENSKÁ SPOLOČNOSŤ**

VÝSKUMNÉ CENTRUM SLOVENSKEJ SPOLOČNOSTI
PRE ZAHRANIČNÚ POLITIKU
RESEARCH CENTER OF THE SLOVAK FOREIGN POLICY ASSOCIATION

Táto publikácia vyšla s láskavou podporou
German Marshall Fund of the United States

© Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, Bratislava 2001

Odborný lektor: PhDr. Alexander Duleba, CSc.

Jazyková úprava: Eva Fraňová

ISBN 80-968155-3-9

OBSAH

Úvod	4
<i>Pavol Lukáč</i>	
Medzinárodné spoločenstvo pred a počas kosovskej krízy	7
<i>Vladimír Bilčík</i>	
Vnútropolitické aspekty kosovskej krízy na Slovensku	19
<i>Grigorij Mesežnikov</i>	
Kosovská kríza a slovenská verejnosť	40
<i>Olga Gyárfášová</i>	
Zoznam autorov	54
Summary	55

Slovenská zahraničná politika k Balkánu v deväťdesiatych rokoch?

„Z operácie v Kosove nám nepochybne plynú početné ponaučenia. Ich dopad na rôzne záležitosti, vrátane tých, ktoré ich rámec presahujú, bude v nadväzujúcej dobe zaiste dôkladne analyzovaný. A som presvedčený o tom, že čím poctivejšie naše analýzy budú, tým lepšie nám poslúžia v budúcnosti, ak sa vyskytne opäť nutnosť, aby medzinárodné spoločenstvo dôrazne zasiahlo a zabránilo tým nejakému konfliktu alebo ho vyriešilo.” Tieto úvodné slová som si požičal zo state dnešného maďarského veľvyslanca v Nórsku Gábora Iklódyho, ktorý v čase kosovskej krízy zastával pozíciu generálneho riaditeľa pre NATO a WEU na ministerstve zahraničných vecí Maďarskej republiky a ktoré tak presne vystihujú podstatu nášho snaženia.

Zámerom vydávaného zborníka je zachytiť základné trendy v slovenskej spoločnosti v jej jednotlivých segmentoch, politických i sociálnych, vo vzťahu k udalostiam, ktoré v marci roku 1999 rozvírili celosvetovú medzinárodno-politickú scénu. Išlo o vojenskú operáciu NATO proti Juhoslovanskej zväzovej republike pod vedením Slobodana Miloševića.

Hádám ani jedna medzinárodnopolitická udalosť v deväťdesiatych rokoch sa nestretla s takou veľkou reakciou u slovenského obyvateľstva, ako aj u politickej a intelektuálnej elity. Prečo tomu tak bolo, sa pokúša sčasti odpovedať vo svojej stati i prezident Inštitútu pre verejné otázky Grigorij Mesežnikov. Vladimír Bilčík z Výskumného centra SFPA vo svojom príspevku rámcovo pomenováva základné chronologické udalosti, ktoré predchádzali eskalácii a následnému konfliktu v Kosove a postup medzinárodno-politického spoločenstva, alebo aspoň jeho hlavných aktérov, pričom, pravda, neaspiruje na dôkladnú analýzu jednotlivých udalostí aj v diplomatických zákulisoch, keďže to bude možné až s časovým odstupom a zverejnením viacerých zdrojov. Takúto „nestrannú” analýzu nám zrejme poskytnú až historici o pár desaťročí. Tretia časť sociologičky Oľgy Gyarfásovej mapuje vplyv kosovských udalostí na verejnú mienku obyvateľov Slovenska.

Bude zaujímavé vyhodnotiť reakcie na kosovskú operáciu v súvislostiach slovenskej zahraničnej politiky a diplomacie v deväťdesiatych rokoch, aj keď na tento pohľad bude potrebný časový odstup a väčšie kvantum informácií, dnes ešte nedostupných.

Priestor bývalej Juhoslávie, ktorý obývali národy Slovincov, Chorvátov, Bosniakov, Srbov, Čiernohorcov, Albáncov, ale i menších, ako Slováci a Maďari vo Vojvodine, bol v prirodzenej pozornosti slovenskej, či predtým československej diplomacie a zahraničnej politiky. Podpísal sa na tom aj fakt, že mnohé národy boli našimi historickými spojencami, či už v čase habsburskej monarchie, alebo počas trvania I. Československej republiky, čo sa výrazne odzrkadlilo v spojenectve nazývanom Malá Dohoda (Československo, Rumunsko, Juhoslávia).

Už krátko po páde komunizmu sa naša zahraničná politika v mnohom začala orientovať opätovne aj na tento priestor. Prvý volebný program hnutia Verejnosť proti násiliu

z roku 1990 zvyrazňoval v zahraničnopolitickej časti programu snahu zapojiť sa do tzv. alpsko-adriatického spoločenstva, ktoré ešte pred pádom železnej opony vytvorili tak rozmanité krajiny ako - Taliansko, významný člen NATO a ES, neutrálne Rakúsko, medzibloková Juhoslávia a Maďarsko vo svojej fáze „gulášového“ komunizmu. Práve pripojenie Československa vytvorilo tzv. Pentagonálu a neskoršie pripojenie Poľska ju pretvorilo na Hexagonálu. Výhodné geostrategické prepojenie strednej a juhovýchodnej Európy, smerovanie od Baltu k Jadranu - ktoré figurovalo v toľkých historických plánoch na stredoeurópske federácie a konfederácie - však čoskoro narušil konflikt na Balkáne a až neskôr bola táto formácia pretvorená na Stredoeurópsku iniciatívu (SEI), ktorá si ešte v mnohom hľadá dnešnú politickú identitu.

Tzv. „južný smer“ slovenskej zahraničnej politiky okrem inej zahraničnopolitickej orientácie preferovali už od začiatku deväťdesiatych rokov politické a intelektuálne sily, ktoré sa snažili pomenovať národné záujmy Slovenska na jeho zahraničnopolitickom poli.

Historik Dušan Škvarna, vtedy v službách Ministerstva medzinárodných vzťahov, a diplomat Miroslav Mojžita, neskôr veľvyslanec SR práve v Belehrade, v stati venovanej práve slovenským národným záujmom na začiatku deväťdesiatych rokov napísali: „Veľké rezervy ukrýva najmä južný smer našej politiky, ktorý by mal pri jej pragmatikom naplňovaní prinášať rovnako ekonomický efekt, ako i posilňovať stabilitu strednej Európy. Napriek radu otáznikov je potrebné udržať väzby na Juhosláviu a krajiny, ktoré k nej donedávna patrili.... Naviac Rumunsko, Chorvátsko a Srbsko, ktoré v minulosti úplne alebo sčasti vytvárali spoločne s Maďarskom, Slovenskom a Zakarpatskou Ukrajinou Uhorsko, i dnes tvoria relatívne uzavretý geografický celok v karpatskej kotline. Tento faktor by mohol napomáhať vytváraniu pevnejších väzieb medzi nimi.”

Proces separácie jednotlivých republík od federatívnej Juhoslávie privítali na Slovensku najmä tie sily, ktoré sa usilovali o vystúpenie z federálneho Československa. Vladimír Mečiar sa ešte pred vyčlenením Slovinska z Juhoslávie otvorene vyjadril, že boj Slovincov za národnú identitu je modelom aj pre Slovensko. Prelomenie politiky statu quo k Juhoslávii, ktorú presadzovali najmä USA a ktorá sa skončila po jednostrannom uznaní suverenity Slovinska a Chorvátska Nemeckom (takmer súčasne s Rakúskom a Vatikánom) bez ohľadu na výsledky Badinterovej komisie opäť vyvolalo pozitívne reakcie v tej časti slovenského politického tábora, ktorá sa usilovala o vytvorenie suverénneho Slovenska.

Po dosiahnutí samostatnosti slovenská zahraničná politika opustila model podpory dezintegrácie a vystupovala už proti akýmkoľvek pokusom o ďalšie vystupovanie z federálnych celkov - to sa odzrkadlilo aj na postoji voči snahám o autonómiu či nezávislosť Kosova, (ale napr. v otázke Čiernej hory bola slovenská zahraničná politika nekonzistentná).

Nadalej však bol priestor juhovýchodnej Európy či západného Balkánu pre slovenskú zahraničnú politiku v mnohom dôležitý. Výstižne to vyjadril Ján Čarnogurský, keď 2.2. 1994 vystúpil na pôde NR SR v rozprave k bodu Správa o plnení úloh a aktuálnych cieľoch zahraničnej politiky Slovenskej republiky a okrem iného jasne povedal: „Rusko, Ukrajina a Srbsko patria do bezprostredného operačného priestoru našej zahraničnej politiky.” Nevyjadril tým len svoju tradičnú slovenskú afiliáciu, ale v mnohom aj všeobecný postoj slovenskej zahraničnej politiky.

Nielen politické iniciatívy, ale aktivovanie (česko)slovenskej diplomacie v Juhoslávii napokon nastalo už pomerne skoro na začiatku deväťdesiatych rokov. Bývalý minis-

ter zahraničných vecí ČSFR Jiří Dienstbier spomína vo svojich politických memoároch *Od snění k realitě* na prínos slovenského diplomata (dnes veľvyslanca SR v belgickom kráľovstve) Františka Lipku. „Velvyslanec František Lipka „uměl“ Jugoslávii nazpaměť včetně jejich dějin a kultury a znal se osobně z každým vlivnějším člověkem ve federaci i v republikách. Studoval kdysi ve Vojvodině a jako překladatel literatury jugoslávských národů do slovenštiny za desetiletí pronikl do nejtajnějších záhybu balkánské společnosti. Jeho informace byly cenné pro všechny.”

Už za pôsobenia Františka Lipku v Belehrade, od roku 1992 ako slovenského veľvyslanca sa stávala slovenská ambasáda miestom stretávania politickej a intelektuálnej antimiloševičovskej opozície - v osobnom rozhovore mi to počas svojej bratislavskej návštevy potvrdila Vesna Pešić, jedna z popredných predstaviteľiek opozície, ktorá spolu s Vukom Draškovičom a Zoranom Djindičom viedla masové pouličné demonštrácie proti autoritárskemu režimu Miloševiča na na jeseň roku 1996. Neskôr sa stal významnou osobnosťou v Belehrade veľvyslanec Miroslav Mojžita, ktorý si zakrátko vyslúžil uznanie a rešpekt mnohých politikov v JZR. Jeho prínos pre demokratické zmeny v JZR bude možné hodnotiť tiež až po istom časovom odstupe, keď mnohé politicky senzibilné záležitosti už stratia na aktuálnosti.

Ale hádam len ako perličku povedzme, že aj iné politické sily sa snažili presadiť svojich „ľudí“ na belehradský zastupiteľský úrad, napr. bývalý poslanec SNS Igor Chamula sa stal svojho času v polovici deväťdesiatych rokov pracovníkom slovenskej ambasády. Potom nám už budú jasnejšie aj kontakty predstaviteľov SNS s politickými predstaviteľmi najmä radikálnej strany Vojislava Šešelja. Práve o Šešeljovi, jednom z balkánskych „mäsiarov“, ktorý má na svedomí mnohé krvavé etnické čistky počas vojny v Bosne a Hercegovine, sa vyjadrila predsedníčka SNS Anna Malíková, že je jej politickým idolom.

Okrem podrobnej aktuálnej analýzy posledných udalostí počas kosovskej krízy bude teda podrobne nutné skúmať aj predchádzajúce udalosti a skladať z nich mozaiku, ktorá nám plastickejšie načrtne Balkán a strednú Európu, ako aj miesto Slovenska v týchto súradniciach.

Samotný kosovský konflikt by sa mal stať ešte fókusom analýz, čo sa týka mediálneho spracúvania a pokrývania spravodajstva. Postoj jednotlivých elektronických médií i tlačovín mal nepochybne vplyv na formovanie názorových orientácií jednotlivých skupín obyvateľstva a vývin jeho verejnej mienky.

Rovnako by bolo zaujímavé a dôležité porovnať postoje elít a obyvateľstva počas kosovskej krízy s ďalšími krajinami regiónu, o niečo také sa napr. pomerne krátko po konflikte pokúsila americká politologička českého pôvodu Milada Anna Vachudová v materiáli „Allied Forces or Forced Allies?“, kde analyzovala postoje v nových členských krajinách, ale aj na Slovensku, v Bulharsku a Rumunsku.

Berme teda tento zborník ako prvý vstup do problematiky, po ktorom by mali nasledovať ďalšie analýzy, ale i podrobné spracovanie problematiky západného Balkánu, ktorého vývin sa nás tak dotýka a na ktorý by sme mali kvalifikovane reagovať. Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku v spolupráci s ďalšími expertmi sa o takéto analýzy a materiály bude vo svojej činnosti zaiste usilovať.

Pavol Lukáč, editor zborníka

Medzinárodné spoločenstvo pred a počas kosovskej krízy

Vladimír Bilčík

I. Úvod

Cieľom tejto kapitoly je zhrnúť najdôležitejšie medzinárodné aspekty kosovskej krízy. Táto časť má ambíciu poskytnúť úvod do medzinárodných aspektov kosovskej krízy, ako aj základný prehľad jej kľúčových momentov.

Takmer dva roky od vojenského konfliktu a intervencie NATO v Juhoslávii zostáva veľa otvorených otázok o príčinách vojenského zásahu, jeho priebehu a dôsledkoch. Dnešná situácia v Juhoslávii a celkovo na Balkáne nie je priehľadná. Pre súčasný stav existuje mnoho hypotéz. Zároveň sa dá ťažko predpovedať ďalší vývoj. Aj keď principiálne v Kosove dnes vďaka akcii Severoatlantickej aliancie vládne relatívny pokoj, otázka dlhodobej stability tohto regiónu zostáva nejasná. Juhoslávia má nového prezidenta a pri páde Miloševića nesporne zohrala úlohu aj intervencia NATO. Nie je však vôbec isté, či sa s príchodom Košunicovej administratívy v roku 2000 splnia nádeje, že dôjde k obnove a stabilizácii nielen tejto krajiny, ale celého Balkánu. Dvadsaťštyri mesiacov po prvých náletoch Aliancie je oficiálny štatút Kosova témou, ktorá ostáva stále tabu. Na druhej strane, Pakt stability - spravovaný krajinami Európskej únie - sa zatiaľ nejaví ako rýchla forma politickej a hospodárskej obnovy tohto regiónu.

Vojenskému konfliktu v Kosove a v Juhoslávii predchádzala dlhšia genéza rozpadu bývalej juhoslovanskej federácie, ako aj množstvo zákulisnej diplomacie a tajných či otvorene deklarovaných plánov. Dnes sa konflikt v Kosove javí inak než krátko po jeho ukončení. Táto kapitola sa snaží upozorniť práve na niektoré takéto skutočnosti a podať schematický výklad základných faktov medzinárodných aspektov krízy, s dopadom na oveľa širší región než len Balkánsky polostrov. Medzinárodný vývoj a hlavné svetové mocnosti nesporne predstavovali veľmi dôležitý kontext a nástroj k riešeniu kosovskej krízy. Zároveň však o limitoch priameho vplyvu medzinárodných faktorov a aktérov svedčí aj fakt, že urovanenie krízy prišlo až po vonkajšom ozbrojenom zásahu, ktorý trval niekoľko týždňov. Riešenie kosovskej krízy nebolo nikdy výlučne v rukách rozhodujúcich zahraničných mocností. Na druhej strane, žiadne permanentné riešenie sa nemohlo zrodiť bez ich vplyvu a konečných garancií.

Nasledujúce riadky tejto kapitoly postupne načrtávajú úlohu medzinárodných a zahraničných politických subjektov počas kosovskej krízy. Text sa delí na štyri krátke časti. V prvej je niekoľko metodologických poznámok, ktoré sa týkajú obsahových a faktických obmedzení analýzy medzinárodných aspektov tejto krízy. Druhá časť sa zameriava na schematickú identifikáciu hlavných medzinárodných aktérov konfliktu. V tretej časti sa sumarizujú hlavné udalosti v ich chronologickom poradí. Nakoniec štvrtá časť v krátkosti uzatvára celú kapitolu.

II. Metodologické poznámky

Súvislosti

Zdá sa, že minimálne dva problémy týkajúce sa súčasného kontextu - ako napríklad krátkosť času od konca konfliktu – predstavujú potenciálne ťažkosti pre analýzu toho, čo sa počas konfliktu v Kosove stalo.

1. Analýza by mala byť zameraná na proces, nemala by byť retrospektívna. Existuje nebezpečenstvo zámery príčin a následkov. Je priveľmi jednoduché vidieť výsledok a potom analyzovať udalosti, ktoré mu predchádzali. Je napríklad zjednodušením udalostí konštatovať, že keďže sa bombardovanie nakoniec ukázalo ako efektívne, predstavovalo nutne správnu stratégiu. Chýbajúci alternatívny plán B - najmä ak by bombardovanie svoj účel nebolo bývalo splnilo - bol zdrojom mnohých napätí v centrách štátov, ktoré sa na konflikte zúčastnili. Tak ako asi len málokto predpokladal obrovskú vlnu kosovských utečencov či niekoľko týždňov trvajúci odpor juhoslovanskej armády, ani akcia NATO podľa všetkého nemala svoj jasný a premyslený scenár.

2. Je viac-menej nemožné zasadiť kosovskú krízu do správneho historického kontextu, pretože vieme málo o jej priamych následkoch a ešte menej o strednodobých a dlhodobých priamych či nepriamych dopadoch. Otázka budúcnosti Kosova alebo dokonca samotnej Juhoslávie je v súčasnosti nejasná. Je zrejmé, že medzinárodná angažovanosť NATO a ďalších zahraničných zoskupení minimálne dočasne zastavila krvavý etnický konflikt. Otázkou a dlhodobou výzvou však zostáva, či sa aj vďaka tomuto zásahu podarí vybudovať trvalejší mier a stabilné prostredie.

Vedomosti a skutočnosti

Vedomosti o kosovskej kríze a jej medzinárodných aspektoch zostávajú obmedzené. Dôvody sa rôznia, či už ide o prístup k utajeným informáciám alebo stupeň spolitizovania medzinárodného zásahu. Fakt, že nemôžeme vedieť všetko, však nie je dôvodom k tomu, aby sa o kríze nepísalo a aby sa neanalyzovala. Znamená to len, že súčasné vedomosti o medzinárodnom rozmere kosovskej krízy vymedzujú závery, ktoré možno zo samého konfliktu jasne vyvodit'. Napríklad, dnešné úsilie vyvodit' vojenské poučenie z problémových aspektov zásahu Aliancie nemusí byť vždy produktívne. Kríza sa udiala v špecifickom kontexte. Možno dodať minimálne tri poznámky k existujúcim limitom toho, čo je v súčasnosti známe.

1. Keďže zatiaľ uplynul iba krátky čas od začiatku a hlavne od konca vojenskej operácie, problémom je, čo všetko môžeme s istotou tvrdiť o jej priebehu. V skutočnosti je toho veľa, ale je jasné, že niektoré z najdôležitejších informácií ostanú utajené ešte veľa rokov. Nakoniec, je celkom bežné, že štáty utajujú citlivé politické a vojenské informácie celé desaťročia po ozbrojených konfliktoch. V tejto súvislosti nie je vojna v Juhoslávii žiadnou výnimkou. Napríklad, možno iba špekulovať o dôvodoch, ktoré v konečnom dôsledku viedli juhoslovanskú stranu k rozhodnutiu odolávať v zdanlivo vopred prehratej situácii. Takisto sa dá len hádať, čo presne sa dialo za zatvorenými

dverami Aliancie s jej devätnástimi členskými krajinami a ich rôznorodými záujmami, či ako sa napokon udržala spojenecká jednota, ktorú sa Miloševićovo vedenie tak dôrazne usilovalo rozdeliť.

2. Každá analýza je sťažená vysokým spolitizovaním udalostí a ich ideologickým nábojom. Ako v každom vojenskom konflikte, aj tu bolo veľa neuváženej rétoriky na oboch stranách. Používanie rétoriky môže posilniť analýzu, ale môže ju aj zdeformovať. Treba opatrne preskúmať emócie, zaujatosť médií a oficiálnu propagandu. Je zrejmé, že juhoslovanské médiá pôsobili ako zjavne jednostranný nástroj vládnej propagandy. Je takisto zrejmé, že utečenecká vlna z Kosova primárne nebola vôbec spôsobená bombardovaním spojencov, napokon, začala už oveľa skôr ako došlo k vojenskému zásahu. Otázniky sú aj na strane Aliancie. Vyhlásenia o vysokom počte zlikvidovanej techniky a zbraní na juhoslovanskej strane sa po vstupe vojsk NATO do Kosova nepotvrdili. Dodnes nie je vyjasnená otázka masakru v kosovskej dedine Račak, ktorý bol jedným z impulzov k tomu, že Aliancia sa rozhodla krízu riešiť vojenským zásahom.

3. Napriek tomu všetkému dnes vieme oveľa viac o tom, čo kríze predchádzalo a čo sa dialo počas nej. Preto je potrebné písať, analyzovať a kritickým okom skúmať fakty, ktoré sú k dispozícii. Poučili sme sa z výpovedí jednotlivcov, ktorí sa angažovali počas krízy a dnes už nie sú viazaní svojimi pozíciami, ako napríklad Wesley Clark. Vieme viac o tom, čo sa dialo počas konfliktu v zákulisí. Už v septembri 1999 publikoval americký denník *The Washington Post* sériu článkov, odhaľujúcich niektoré udalosti a skutočnosti, ktoré boli predtým iba špekuláciami. Potvrdzujú a dávajú väčšiu kredibilitu niektorým predchádzajúcim podozreniam. Týkajú sa popisovaných tajných plánov invázie do Kosova, ktoré sa prediskutovali v Nemecku koncom mája. Zachycujú významnú nezhodu medzi členskými štátmi NATO za fasádou jednoty. Týka sa to najmä Francúzska a USA po bombardovaní centrály juhoslovanskej televízie, ale takisto Británie a USA vo vzťahu k všeobecnému vedeniu kampane. Existovali tiež vážne sektorálne a osobné rozdiely medzi generálom Clarkom, ktorý velil operácii NATO a generálporučikom Michaelom Shortom, najvyšším dôstojníkom amerických vzdušných síl. Vo svetle týchto odhalení sa jednota NATO, ako sme ju vnímali počas vojny, javí trochu naštrbená. Dnes vieme viac aj o tom, čo sa dialo vnútri Kosova. Už 6. decembra 1999 zverejnilo OBSE dve správy – dovedna 800 strán textu – o porušovaní ľudských práv v provincii od januára po október 1999. Text mapuje násilie, teror a povahu etnických čistiek v Kosove pred a počas vzdušnej vojny NATO a následne po rozmiestnení KFOR. V priebehu roku 2000 vyšli najavo aj ďalšie skutočnosti, napríklad, o použití striel s ochudobneným uránom zo strany Aliancie. Zároveň sa zmenil politický režim v Juhoslávii. Táto zmena ponúka šancu na ďalší posun v získavaní vedomostí o samom konflikte, ale aj o jeho konečnom riešení, ktoré sa týka tak budúcnosti Kosova, ako aj potrestania hlavných vinníkov zodpovedných za eskaláciu konfliktu zo strany Juhoslávie.

Je nepochybné, že nasledujúce mesiace prinesú nové správy, nové fakty a nové analýzy o priebehu, genéze a dôsledkoch kosovského konfliktu. To, čo tvrdíme a vieme dnes, sa odstupom jedného či dvoch rokov môže javiť podstatne inak. Túto skutočnosť treba mať na zreteli aj pri schematickom načrte úloh hlavných medzinárodných aktérov, ktorý predstavuje ďalšiu časť kapitoly.

III. Kľúčoví hráči a ich úlohy pred a počas konfliktu i po ňom

Na začiatku má zmysel rozobrať pojem „medzinárodné spoločenstvo“, ktorý figuruje v názve tejto state, a ktorým sa často operovalo i operuje v otázke konfliktov na Balkáne, samozrejme zvlášť v čase kosovskej krízy. Okrem Juhoslávie a spoločenstiev žijúcich v Kosove, hrali v rôznych štádiách konfliktu mnohé štáty, medzinárodné organizácie a zoskupenia rozmanité úlohy. Hoci v konečnom dôsledku pri hľadaní riešenia prevážil široký konsenzus názorov na strane Severoatlantickej aliancie a jej de facto spojencov (ako napríklad krajiny aspirujúce na členstvo, medzi nimi aj Slovensko), bolo by zjednodušujúce hovoriť o stanovisku „medzinárodného spoločenstva“. Koniec koncov, Bezpečnostná rada OSN nebola ani dominantnou inštitúciou počas ozbrojeného konfliktu ani organizáciou, ktorá by sa dokázala dohodnúť na povahe alebo smerovaní potenciálnych riešení krízy. Právny základ pre konečné vojenské riešenie NATO tak zostáva minimálne z pohľadu medzinárodného práva slabý.

Akcia Aliancie nebola motivovaná v prvom rade exaktne právnym výkladom. Prevážili iné faktory - ako humanitárne dôvody, otázky regionálnej stability, dôležitú úlohu zohrala otázka kredibility samotnej Aliancie, ktorá začala vyjednávať o ukončení násillia v Kosove práve pod hrozbou vojenskej intervencie. V rozhodujúcich momentoch to boli hlavne krajiny NATO, ktoré sa rozhodným spôsobom podieľali na riešení kosovskej krízy. Aj preto nemožno striktne hovoriť o úlohe či jednote medzinárodného spoločenstva. Iniciatíva usporiadania prišla z iných zdrojov ako z OSN a táto organizácia sa do procesu mierového usporiadania Kosova aktívne zapojila až v neskorých fázach celého procesu. Navyiac, mnohí hlavní aktéri v rámci NATO – ale aj mimo NATO - mali niekoľko medzinárodných identít vyplývajúcich z členstva v takých zoskupeniach ako Európska únia či Organizácia pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe. Aj z týchto dôvodov je prinajmenšom nepresné hovoriť o existencii homogénneho medzinárodného spoločenstva či o jeho jednotnom postoji. Pre túto analýzu sú hlavní medzinárodní aktéri rozdelení do troch skupín. Ich zoznam nie je v žiadnom prípade úplný. Identifikuje kľúčové organizácie a zahraničné sily, ktoré sa zúčastnili na konflikte. Zdôrazňuje rozličnosť funkcií a názorov, ktoré prezentovala každá z nich, najmä k otázkam tvrdej a mäkkej bezpečnosti. Ako ilustrujú nasledovné riadky, existujú dostatočné rozdiely v rámci takzvaného medzinárodného spoločenstva či už v zmysle jeho praktickej náplne alebo pozície.

Tvrdá bezpečnosť

Severoatlantická aliancia (NATO) zohrala dominantnú úlohu vo vojenskej oblasti a v oblasti logistiky. Pred konfliktom a počas prípravy rokovaní v Rambouillet NATO podporovalo vojenské rezolúcie OSN (napr. 1199 z roku 1998), ktoré boli zamerané na vyriešenie násillia v Kosove. Počas konfliktu bolo NATO – a hlavne sily vedené Spojenými štátmi – dominantnou medzinárodnou organizáciou, ktorá sa zúčastnila na kríze. Vojenská kampaň Aliancie zásadne prispela k ukončeniu konfliktu. Pomohla tak tiež vytvoriť dôležitý precedens medzinárodnej humanitárnej intervencie, ktorej zakot-

venie v medzinárodnom práve však zostáva slabé. Po mierovej dohode medzi Juhosláviou a NATO sa Aliancia postavila do čela mierovej pozemnej operácie KFOR, čím pokračovala vo svojej úlohe poskytovateľa garancií tvrdej bezpečnosti.

Mäkká bezpečnosť (alebo nie priama vojenská účasť)

Organizácia spojených národov (OSN) zohrávala významnú politickú úlohu pred konfliktom. Vydávaním rezolúcií, ktoré volali po ukončení násillia a naliehali na obe strany (predstavitel'ov Juhoslávie a kosovských Albáncov), aby zasadli k rokovaciemu stolu, OSN verejne uplatňovala silný medzinárodný tlak. Vysoká komisárka OSN pre utečencov sa priamo zúčastňovala na riešení krízy utečencov pred a hlavne počas konfliktu. Po začiatku konfliktu sa stáli členovia Bezpečnostnej rady OSN nedokázali dohodnúť o spôsobe riešenia konfliktu. Napriek tomu získala rezolúcia podporujúca aktivitu NATO väčšinovú podporu. V závere konfliktu sa OSN dostala opäť do aktívnej úlohy. Schválila právny rámec, ktorý ukončil konflikt a následne bola poverená vybudovaním administratívnych kapacít a inštitúcií v rámci povojnového vývoja.

Európska únia (EÚ) spoločne s asociovanými krajinami podporou akcie NATO zohrala dôležitú úlohu. Prijala politickú rezolúciu na summite v Berlíne (v marci 1999) a následne uplatnila množstvo ekonomických a politických sankcií voči Juhoslávii (obchodné embargo, civilná letecká doprava, cestovanie mimo Juhoslávie, vylúčenie zo športových podujatí atď.). Hoci bola schopná vyslovovať jednotný názor, boli tu určité variácie reakcií (neutrálne štáty ostali opatrné, vyčlenilo sa zvlášť Rakúsko, keď neotvorilo svoj vzdušný priestor pre lietadlá NATO). Po konflikte bola EÚ poverená úlohou povojnovej ekonomickej obnovy regiónu, ktorá započala podpísaním Balkánskeho paktu stability.

Organizácia pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe (OBSE) zohrala podstatnú úlohu v oblasti mäkkej bezpečnosti pred konfliktom. Kosovská overovacia misia, ktorú zorganizovalo OBSE, privedla do Kosova po dohode medzi Miloševićom a Holbrookom koncom jesene 1998 dvetisíc medzinárodných monitorov. Dnes OBSE pokračuje v monitorovaní situácie v Kosove. Zúčastňuje sa tiež na vyšetrovaní udalostí, ktoré sa počas konfliktu stali v provincii.

Medzinárodný súdny dvor pre zločiny spáchané v bývalej Juhoslávii zohral ku koncu konfliktu dôležitú úlohu pri vytváraní politického tlaku obvinením Miloševića z vojnových zločinov. Po ukončení vojenskej operácie zostáva Medzinárodný súdny dvor pre zločiny spáchané v bývalej Juhoslávii významným aktérom pri vyšetrovaní a urovnávaní priebehu a dôsledkov kosovskej krízy.

Ostatní aktéri

Nevymenoval som veľké štáty, ktoré sa individuálne zúčastnili na konflikte. V skutočnosti všetky spadajú pod hlavičku aspoň jednej zo spomenutých organizácií (jednoznačne OSN). NATO a EÚ súčasne zahrňujú všetky hlavné sily Západu. Jestvujú však aspoň dva nezápadné štáty, ktoré je treba spomenúť.

1. **Rusko** bolo súčasťou Kontaktnej skupiny ministrov zahraničných vecí, ktorí sa v medzinárodnom rámci pokúsili nájsť riešenie pre krízu v Rambouillet. Krajina bola

zásadne proti akcii NATO v Juhoslávii, argumentujúc hlavne právnym základom (Aliancia nemala mandát na uskutočnenie operácie a jej akcia podkopala princíp suverenity štátu). Rusko hrozilo veľkou reakciou na kampaň NATO. Z jeho hrozieb sa však takmer nič nezrealizovalo, hoci vzťahy medzi Ruskom a Západom nepochybne ochladli a prejavilo sa v nich oveľa viac nedôvery. Nakoniec sa Rusko, potenciálny problém pre NATO a možný zdroj ďalšej eskalácie konfliktu, stalo dôležitou súčasťou riešenia konfliktu. Dohoda fínskeho prezidenta Ahtisaariho a zástupcu ruskej strany Černomyrdina predstavovala základný kameň ukončenia vojny v Kosove.

2. **Čína** rovnako ako Rusko vyslovovala nesúhlas s akciou NATO a stala sa jedným z dôvodov zablokovania Bezpečnostnej rady OSN. Krajina sa priamo zaangažovala do konfliktu, keď NATO zbombardovalo čínske veľvyslanectvo v Belehrade. Následkom toho utrpeli vzťahy medzi Čínou a Západom a najmä Spojenými štátmi. Hoci Čína bola hlasným oponentom vojny a NATO, napokon neblokovala rezolúciu, ktorá v Bezpečnostnej rade OSN konflikt ukončila.

IV. Aktivita medzinárodných aktérov: chronológia

V nasledujúcej časti sú podané hlavné zlomové udalosti, rozdelené do troch skupín, ktoré dokumentujú ako jednotliví medzinárodní aktéri reagovali na krízu. Cieľom tohto zoznamu udalostí je načrtnúť kľúčové medzinárodné momenty.

I. Pred konfliktom: jednota cieľa v hľadaní mierového riešenia

Úloha medzinárodných síl bola pre udalosti a politické výsledky na Balkáne vždy veľmi dôležitá. Napríklad srbsko-turecká vojna (1875 – 1878), ktorá vyústila do hromadného sťahovania obyvateľstva a na základe ktorej Kosovo ostalo hlavne moslimské a albánske, skončila Berlínskym mierom. Mierová konferencia z roku 1913 v Bukurešti ukončila sériu vojen na Balkáne. Nedávny konflikt v Bosne bol v roku 1995 usporiadaný pod záštitou medzinárodných síl konečnou dohodou, ktorá sa zrodila v americkom Daytone.

V období pred vojenskou intervenciou prvá významnejšia medzinárodná reakcia v otázke Kosova prišla začiatkom deväťdesiatych rokov, keď v dôsledku rozpadu a ozbrojeného konfliktu v Juhoslávii varovala Bushova administratíva Miloševića, aby nepodnikal žiadne aktivity voči Kosovu. V opačnom prípade Spojené štáty a ich európski spojenci budú nútené zasiahnuť a adekvátne odpovedať aj použitím vojenských prostriedkov. Hlavným argumentom Bushovej administratívy bolo nebezpečenstvo dominového efektu, ktorý by mohol rozšíriť konflikt do oblasti južného Balkánu.

Druhým dôležitým momentom pre Kosovo, ktorému bola odňatá autonómia na začiatku Miloševićovej vlády, mala byť - ale sa nestala - mierová konferencia v Daytone, v americkom štáte Ohio, ktorá ukončila vojnu v Bosne. Niektorí pozorovatelia trvali už vtedy na tom, že Daytonská dohoda musí byť komplexnejšia a jednoznačne musí obsahovať riešenie pre južnú provinciu – Kosovo. Avšak, kým bola dohoda o Bosne a Hercegovine dosiahnutá, novokonštituovaná Federatívna republika Juhoslávie uznaná a sankcie ukončené, otázka Kosova nebola vôbec prediskutovaná. Po prijatí tohto uspo-

riadania narástlo sklamanie medzi etnickými Albáncami. V období medzi rokmi 1996 – 1998 sa vystupňovalo napätie medzi väčšinovým albánskym a menšinovým srbským obyvateľstvom Kosova. Bola vytvorená Kosovská oslobodzovacia armáda (UCK) a postupne sa zvyšoval počet juhoslovanských federálnych síl v provincii.

Po tretie, medzinárodní aktéri začali venovať vážnu pozornosť problémom Kosova v marci 1998, keď v Kosove vypukli boje medzi albánskymi separatistami a juhoslovanskými vojskami. Tieto odštartovali novú utečeneckú vlnu. Podľa údajov OSN v období do septembra 1998 utieklo za hranice alebo bolo vysťahovaných 350.000 ľudí. Od tohto momentu medzinárodnú reakciu na konflikt v Kosove charakterizuje jednotný cieľ, ktorým sa stalo dosiahnutie mierového a trvalého riešenia konfliktu. Snahy o tento cieľ vyvrcholili konferenciou v Rambouillet. Pred týmito rozhovormi OSN, NATO, EÚ a OBSE deklarovali svoju podporu mierovému riešeniu v rozličných rezolúciách a vyhláseniach. Avšak po tom, keď sa nedosiahla dohoda, ktorá by bola akceptovateľná pre obe bojujúce strany (juhoslovanské vedenie a predstavitel'ov kosovských Albáncov), medzinárodné postoje k nasledujúcim krokom sa začali rozchádzať. V ďalších bodoch budú vymenované niektoré z kľúčových krokov, ktoré podnikli jednotliví medzinárodní aktéri.

31. marec 1998

Bezpečnostná rada OSN prijíma rezolúciu 1160. Vyslovuje podporu mierovému riešeniu kosovského problému, ktoré by obsahovalo posilnený štatút pre Kosovo, podstatne vyšší stupeň autonómie a zmysluplnú samosprávu.

12. jún 1998

Po stretnutí ministrov zahraničných vecí USA, Veľkej Británie, Francúzska, Nemecka, Ruskej federácie a Talianska s ministrami zahraničných vecí Japonska a Kanady sa vyhlásenie Kontaktnej skupiny dovoľáva mierového riešenia.

7. júl 1998

Prokurátor Medzinárodného súdneho dvora pre zločiny spáchané v bývalej Juhoslávii sa spája s Kontaktnou skupinou a vyslovuje názor, že situácia v Kosove predstavuje ozbrojený konflikt, ktorý spadá pod mandát Súdneho dvora.

23. september 1998

Bezpečnostná rada OSN prijíma rezolúciu 1199 (1998). Podľa Výsokej komisárky OSN pre utečencov je takmer 50.000 utečencov bez strechy nad hlavou a bez základných potrieb.

október 1998

NATO sa razantne zapája do konfliktu. Prijíma dohodu – splnomocňuje Javieru Solanu, generálneho tajomníka Aliancie, k otvoreniu vzdušných útokov, na základe ktorých sa Juhoslávia podriadi rezolúciám OSN a nastolí sa otázka mierového vyriešenia kosovskej krízy. 27. októbra sa juhoslovanský prezident Slobodan Milošević poddáva tlaku NATO a súhlasí s prímierím a čiastočným stiahnutím juhoslovanských vojsk

a policajných síl z Kosova. Organizácia pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe (OBSE) vysiela prvých 2.000 verifikátorov ako súčasť Kosovskej overovacej misie (KVM) na monitorovanie dohody.

január 1999

Dôjde k akcii, ktorej pozadie a presný priebeh nie je doteraz jasný. Zrejmy je však jej význam pre ďalší sled udalostí. Podľa pôvodných informácií je v dedine Račak srbskou políciou zabitých 40 civilistov - kosovských Albáncov. Masaker však doteraz nebol potvrdený a existujú podozrenia, že k nemu vôbec nedošlo. Každopádne v čase udalosti reaguje NATO vyslaním dvoch vysoko postavených dôstojníkov do Belehradu s varovaním, že ak sa neuposlúchne dohodnuté prímerie, začnú sa letecké útoky voči Juhoslávii.

23. február 1999

Na konferencii v Rambouillet vo Francúzsku je dosiahnutá predbežná dohoda o podstatnej autonómii pre Kosovo. Zároveň sa však vyhrocuje situácia v provincii, kde narastá počet juhoslovanských vojakov a tankov, pričom tisícky etnických Albáncov utekajú pred vzrastajúcim konfliktom do Macedónska, Albánska a Čiernej hory.

marec 1999

Druhé kolo rokovaní o budúcnosti Kosova v Paríži. 15. marca Albánci pristúpia na dohodu, zatiaľ čo srbská strana naďalej vzdoruje. Juhoslovanskej strane je oznámené, že rozhovory nebudú pokračovať, kým nebude súhlasiť s dohodou. 24. marca NATO realizuje svoju hrozbu a začne sa bombardovanie Juhoslávie. V histórii Aliancie sa jedná o prvý útok na európsky štát. V ten istý deň prijíma Európska únia rezolúciu, v ktorej vyjadruje solidaritu s akciou NATO.

II. Vzdušná kampaň: NATO ako hlavný aktér

Začiatok vojenského útoku voči Juhoslávii zlomil dovtedy pociťovanú jednotu v hľadaní medzinárodného mierového riešenia. OSN bola akciou NATO vytlačená nabok a Bezpečnostná rada bola paralyzovaná po silných protestoch Ruska a Číny. OBSE preukázala svoju neefektívnosť, jej Kosovská overovacia misia bola sotva postačujúca a ešte pred začiatkom náletov sa skončila. EÚ, tak ako v prípade bosenskej vojny, neposkytla alternatívne odpovede ani iné prijateľné riešenia a ostala ako politický aktér v úzadí. NATO a USA vzhľadom na ich vojenskú účasť (približne 80 percent operácií vykonali americkí vojaci) sa stali dominantnými medzinárodnými hráčmi v tejto kampani. Napriek pochybnostiam o akcii a vnútorným sporom medzi niektorými členmi, napriek rastúcemu počtu vojenských „chýb“ a napriek svojej stratégii na ad hoc báze bola jednota, ktorú NATO dosiahlo, pozoruhodná. Nasledujú hlavné body konfliktu.

Prvý týždeň, 24. – 30. marca

Prvotný útok má nízku intenzitu. Aliancia je jednotná napriek odporujúcim hlasom v Grécku a Taliansku.

Druhý týždeň, 31. marec – 6. apríl

Exodom utečencov z Kosova sa začne skutočná humanitárna kríza. Jeden z proklamovaných cieľov NATO – zabrániť humanitárnej katastrofe – zostáva nenaplnený. Bombardovanie sa zosilňuje a zásahy sú aj v strede Belehradu.

Tretí týždeň, 7. – 13. apríla

NATO posilňuje svoju kampaň. Sú zabití civilisti v osobnom vlaku. Masívna utečenecká vlna z Kosova pokračuje. Napriek eskalácii konfliktu a náletov sa zdá, že verejná mienka v hlavných zainteresovaných krajinách je stabilná – najväčšiu podporu má Veľká Británia, Nemecko je prekvapivo ustálené, USA má rozkolísanú podporu, vo Francúzsku podporuje akciu väčšina. Jednotky NATO sú vyslané do Albánska za účelom stabilizácie tamojšej situácie.

Štvrtý týždeň, 14. – 20. apríl

Alianciou bol zasiahnutý konvoj kosovských utečencov. Napriek tomu NATO ostáva jednotné, pokračuje v akcii. Problém utečencov z Kosova narastá, etnické čistky sa stupňujú. Postihnuté sú najmä Albánsko a Macedónsko.

Piaty týždeň, 21. – 27. apríl

NATO uskutočnilo niekoľko kontroverzných zásahov – najmä zásah televíznej stanice v Belehrade. Washingtonskému summitu predchádza intenzívna zákulisná diplomacia, keď francúzsky prezident Jacques Chirac stručne pohrozil, že sa nezúčastní.

Šiesty týždeň, 28. apríl – 4. máj

Narastajú civilné obete. Bomba NATO zasiahne autobus. Milošević prepúšťa amerických zajatcov, ktoré boli zajatí na hranici s Macedónskom. Nezdá sa, že boje sa skončia v blízkej budúcnosti.

Siedmy týždeň, 5. – 11. máj

NATO zasahuje čínske veľvyslanectvo v Belehrade. Tvrdí, že išlo o nehodu. Čína protestuje. Medzitým je dohodnutý náčrt plánu skupiny najvyspelejších priemyselných krajín a Ruska (G8).

Ôsmy týždeň, 12. – 18. máj

Otvára sa vážna diskusia o nasadení pozemných vojsk. Objavujú sa rozdielne názory na stratégiu NATO v otázke ukončenia konfliktu; podľa názoru talianskej strany musí najprv skončiť bombardovanie.

Deviaty týždeň, 19. – 25. máj

Nasleduje viacero „chýb“: bombardovanie nemocnice v Niši, väzenia v Kosove a jednotiek UCK. Sú zasiahnuté srbské zásoby a dodávky vody a energie. Situácia zároveň vyzerá tak, že behom niekoľkých týždňov by Milošević a jeho armáda mohli vyhnať zbytok albánskej populácie v Kosove.

Desiaty týždeň, 26. máj – 1. jún

Narastá medzinárodný tlak. Medzinárodný súdny dvor pre zločiny spáchané v bývalej Juhoslávii obviňuje Miloševiča z vojnových zločinov. Rusko a Aliancia sa približujú k dosiahnutiu dohody.

Jedenásty týždeň, 2. – 10. jún

Dohoda fínskeho prezidenta Ahtisaariho a zástupcu ruskej strany Černomyrdina sa stane základom pre koniec konfliktu. Vojenské rokovania medzi Juhosláviou a NATO vyúsťujú do dohody o stiahnutí sa Srbov. NATO ukončí bombardovanie a Bezpečnostná rada OSN pripravuje rezolúciu ukončujúcu vojnu.

III. Po konflikte: postupné zblíženie názorov

Po ukončení bombardovania NATO, OSN opäť vstupuje na scénu. Napriek tomu, že Čína protestuje, nevetuje rezolúciu Bezpečnostnej rady. Pozemné vojská pod záštitou OSN a s NATO vo svojom jadre a vo veliteľských štruktúrach vstupujú do provincie s cieľom udržať mier v Kosove. Napriek vojenskému a diplomatickému prepadu, ku ktorému došlo obsadením letiska v Prištine ruskými silami, Rusko sa pripája k mierovým silám. OSN preberá administratívnu úlohu znovu vybudovať Kosovo a dohliadať na návrat utečencov. EÚ sa stáva hlavným aktérom povereným úlohou povojnovej ekonomickej rekonštrukcie.

Napriek tomu, že boje skončili a väčšina utečencov sa vrátila do Kosova, niekoľko dôležitých otázok, ktorých odpoveď by mohla vrhnúť konečné svetlo na vyhodnotenie medzinárodnej účasti, ostáva otvorených. Po prvé, nie je jasná budúcnosť Kosova. Formálny štatút provincie je stále vágny napriek tomu, že Belehrad de facto stratil nad ňou kontrolu. Rovnako mu chýbajú základné politické, hospodárske a sociálne inštitúcie, štruktúry a kapacity potrebné pre fungovanie normálnej spoločnosti či rodiaceho sa štátu. Po druhé, myšlienka multietnického Kosova sa zdá byť stratená. Väčšina Srbov utiekla do Juhoslávie a hŕstka, ktorá ostala, je roztrúsená a často napádaná napriek existujúcej medzinárodnej ozbrojenej prítomnosti. Aj keď dnes Slobodan Miloševič už nie je pri moci, otázka stability Kosova a v širšom pojme stability a prosperity na Balkáne, bude len ťažko vyriešená v dohľadnom čase. Nové proreformné juhoslovanské politické sily na čele s prezidentom Koštunicom však aspoň vzbudzujú nádej, že ďalší vývoj bude relatívne stabilný.

Ostávajú aj niektoré širšie priame následky vojenskej kampane, ktoré ovplyvnia budúce procesy. Po prvé, postavenie NATO na Európskom kontinente bolo posilnené úspešným výsledkom tohto konfliktu. Letecká vojna vytvorila dôležitý precedens pre operácie mimo územia členských krajín, ktoré idú nad rámec článku číslo 5 Dohody Aliancie. Po druhé, približne 55 rokov od konca druhej svetovej vojny sa ukázalo, že OSN je neefektívna ako organizácia prvotne zodpovedná za medzinárodnú stabilitu a prevenciu konfliktov. OSN nutne potrebuje veľkú reformu. Volanie po nej môže byť ešte naliehavšie, keď politická priepasť medzi Ruskom, Čínou a ďalšími členmi Bezpečnostnej rady sa ďalej prehĺbi. Akákoľvek takáto reforma však bude ťažká, ak bude vôbec možná. Nakoniec, ukončenie násillia v Kosove a násilne prijatý Pakt stability pre Balkán ponúka šancu budúcej prosperite a stabilným politickým systémom v tejto časti Európy. Tieto musia byť posilnené perspektívou členstva v EÚ, ktoré Únia ponúkne krajinám

regiónu. Niektoré vyhliadky – najmä v prípade Bulharska a Rumunska, ktoré dnes rokujú o podmienkach svojho členstva v EÚ - sú pozitívne a poskytujú nové možnosti pre stabilizáciu juhovýchodnej Európy. O niekoľko rokov bude úloha medzinárodných aktérov hodnotená z veľkej časti aj na základe výsledkov dosiahnutých pri budovaní stabilnej a prosperujúcej spoločnosti v Kosove a v širšom kontexte na Balkáne.

V. Záver

Primárnym cieľom tejto kapitoly bolo ponúknuť prehľad základných medzinárodných aspektov kosovskej krízy a zamyslieť sa nad ich bezprostredným významom. Ašpiráciou state bolo poslúžiť ako jednoduchý úvod do hlbšieho štúdia a presnejšie zameraných analýz špecifických otázok súvisiacich so zahraničnou účasťou pri riešení posledného krvavého etnického balkánskeho konfliktu na konci dvadsiateho storočia. Kríza v Kosove zásadným spôsobom poznačila nielen samotnú provinciu, celú Juhosláviu a širší Balkán. Dotkla sa aj principiálnych otázok medzinárodného práva, svojím riešením etablovala praktický precedens humanitárnych intervencií a nezanedbateľným spôsobom odhalila nepripravenosť európskych krajín riešiť spoločne vojenské konflikty na svojom vlastnom kontinente.

Priebeh kosovskej krízy takisto potvrdil dominantnú úlohu Spojených štátov vo vojenskej oblasti a v oblasti diplomacie pri hľadaní odpovedí na zásadné krízy v Európe. Zároveň však opatrný spôsob vedenia leteckej kampane odhalil zrejmé limity budúcej angažovanosti USA v európskych záležitostiach. Kosovská operácia zásadnejším spôsobom inšpirovala budovanie Spoločnej európskej bezpečnostnej a obrannej politiky. Jednota spojencov Aliancie je tak postavená pred novú výzvu potenciálnych deliacich čiar v nadchádzajúcich rokoch. Zároveň, zatiaľ čo kríza v Kosove dokázala momentálnu politickú a vojenskú životaschopnosť NATO, takisto jasne naznačila súčasné politické, ideologické a ekonomické obmedzenia veľkých multilaterálnych medzinárodných organizácií – ako OSN – pri hľadaní mierových riešení konfliktov. Usporiadanie medzinárodného prostredia sa od skončenia studenej vojny zjavne zmenilo a možno predpokladať, že aj vďaka priebehu a výsledkom poslednej balkánskej krízy sa bude meniť ešte zásadnejším spôsobom.

Zoznam vybranej relevantnej literatúry:

- Byman, Daniel L. & Matthew C. Waxman: Kosovo and the Great Air Power Debate. *International Security*, Vol.24, No.4 (Spring 2000), pp. 5-38.
- Gärtner, Heinz: European Security, the Transatlantic Link, and Crisis Management. Heinz Gärtner, Adrian Hyde-Price & Erich Reiter (eds.) *Europe's New Security Challenges*, Boulder: Lynne Rienner, 2001, pp. 125-147.
- Garton Ash, Timothy: Anarchy and Madness. *New York Review of Books*, February 10, 2000.
- Glenny, Misha: *The Balkans 1804-1999: Nationalism, War and the Great Powers*. London: Granta Books, 1999.
- Hopmann, Terrence P.: An Evaluation of the OSCE's Role in Conflict Management. in Gärtner, et al., pp. 219-254.

Judah, Tim: *Kosovo: War and Revenge*. Suffolk: St Edmundsbury Press, 2000.

Posen, Barry R.: The war for Kosovo: Serbia's political-military strategy. *International Security*, Vol. 24, No. 4 (Spring 2000), pp. 39-84.

Rusi, Alpo M.: Europe's Changing Security role. in Gärtner, et al., pp.113-123.

Schmidt, Peter: The Compatibility of Security Organizations and Policies in Europe. in Gärtner, et al., pp. 149-163.

Thomas, Robert: *Serbia under Milosevic: Politics in the 1990s*. London: Hurst&Company, 1999.

Europe's shortcomings over aid to Balkans are revealed. *Financial Times*, March 23, 2000

Nato accused of Kosovo ,crimes. *Financial Times*, June 8, 2000.

Anger Growing in East Europe Over NATO-Blocked Danube. *International Herald Tribune*, February 7, 2000.

Die Suche nach den Bombenkratern in Kosovo: Erneut Manipulationsvorwürfe an die Adresse der NATO. *Neue Zürcher Zeitung*, May 18, 2000.

Vnútropolitické aspekty kosovskej krízy na Slovensku

Grigorij Mesežnikov

Vojenská operácia NATO proti Juhoslávii sa stala jednou z kľúčových udalostí svetovej politiky v roku 1999. Významne ovplyvnila vývoj medzinárodných vzťahov v Európe a vyvolala diskusie o oprávnenosti vojenského zásahu s cieľom zabrániť politike násilia voči etnickým menšinám. Zároveň však prekročila rámec konfliktu medzi obranným spoločenstvom demokratických štátov, považujúcich ľudské práva za najvyššiu spoločenskú hodnotu a nedemokratickým režimom, ktorý tieto práva systematicky pošliapava. Zasiahla do vnútropolitického vývoja viacerých európskych štátov, vrátane Slovenska.

1. Kríza v Kosove ako faktor vnútornej politiky

Ak chceme hodnotiť význam kosovskej krízy pre spoločensko-politický vývoj Slovenskej republiky, musíme zistiť príčiny, ktoré spôsobili, že udalosti okolo Kosova ovplyvnili slovenskú vnútornú politiku. Výskumy verejnej mienky na Slovensku opakovane potvrdzujú, že zahraničná politika nepatrí na popredné miesta v rebríčku problémov, ktoré občania SR považujú za najzávažnejšie. Podľa výskumov Inštitútu pre verejné otázky (IVO) v roku 1997 iba 4% a v roku 1999 iba 1% respondentov považovalo zahraničnú politiku za závažný spoločenský problém. Skúsenosti potvrdzujú, že aj tie najvýznamnejšie udalosti v zahraničnej politike neovplyvňujú vnútropolitický vývoj na Slovensku, ak priamo a bezprostredne nesúvisia s medzinárodným postavením SR, resp. so vzťahmi Slovenska s inými štátmi. Kosovská kríza bola prvou zahraničnopolitickou udalosťou, ktorá sa na Slovensku stala faktorom vnútropolitického vývoja (hoci relatívne krátkodobým). Nikdy predtým žiadna iná podobná medzinárodná udalosť nezasiahla tak výrazne do vnútropolitického vývoja Slovenska. Ani rôzne konflikty na Balkáne v 90. rokoch, ani vojna v Perzskom zálive v roku 1991, ani konflikty v iných oblastiach sveta nepoznačili tak silne vnútropolitický vývoj na Slovensku a nevyvolali natoľko viditeľnú konfrontáciu medzi hlavnými politickými aktérmi ako vojenská operácia NATO proti Juhoslávii.

V čom spočívali príčiny? Nazdávame sa, že premenu kosovskej krízy na významný prvok vnútropolitického vývoja v SR na jar 1999 spôsobilo nasledovné:

- na Slovensku sa už niekoľko rokov prejavuje diferenciacia až polarizácia medzi hlavnými politickými aktérmi v otázkach zahraničnej politiky;
- Slovenská republika sa usiluje vstúpiť do NATO, udalosti okolo Kosova sa preto stali vhodnou príležitosťou na to, aby zástancovia a odporcovia vstupu SR do aliancie prezentovali postoj, vyplývajúci z ich zahraničnopolitických priorít;
- na Slovensku pôsobili politické sily, ktoré sa cieľavedome snažili zaradiť kosovskú krízu do svojej „domácej agendy“;

■ kríza v Kosove sa odohrávala tesne pred prezidentskými voľbami v SR a bezprostredne počas volebnej kampane. V rámci tejto kampane sa opozícia snažila zvýšiť vlastné preferencie a preferencie hlavného opozičného kandidáta Vladimíra Mečiara, usilovala sa ovplyvniť verejnú mienku v neprospech vládnej koalície a jej prezidentského kandidáta Rudolfa Schustera „protivojnovou” rétorikou;

■ kosovská kríza sa časovo zhodovala s dvoma ďalšími významnými udalosťami vo vnútropolitickom živote Slovenska – so schválením štátneho rozpočtu v NR SR a s procesom zbavovania poslaneckej imunity bývalého šéfa Slovenskej informačnej služby Ivana Lexu pre trestné stíhanie v kauzách mocenského zneužívania SIS.

Opozičné strany pohotovo využili krízu v Kosove na to, aby skomplikovali parlamentnú rozpravu o oboch otázkach.

Prečo opozičné politické subjekty dokázali využiť krízu v Kosove ako silnú kartu v prebiehajúcom vnútropolitickom zápase? Uvádzame niekoľko skutočností, ktoré mohli hrať do karát slovenským odporcom vojenskej akcie NATO (samozrejme nenárokujúc si na poskytnutie vyčerpávajúceho vysvetlenia):

1. Pozitívne vnímanie Juhoslávie slovenskými občanmi počas komunistického obdobia, keď Titov režim bol pre značnú časť slovenskej verejnosti pozitívnym vzorom. Bol to prítlačivý vzor pomerne liberálneho, otvoreného a prozápadne orientovaného komunistického režimu s „ľudskou tvárou”. Ľudia pociťovali sympatie k vtedajšej Juhoslávii, k akémusi Dávidovi, ktorý sa vzoprel sovietskemu stalinistickému Goliášovi. Príčinou pozitívneho vnímania Juhoslávie bol nesporne aj záporný vzťah jej vedenia k invázii vojsk ZSSR a ďalších krajín Varšavskej zmluvy do Československa v roku 1968.

2. Prežívajúci (hoci už zrejme iba v reziduálnej podobe) projuhoslovanský a prosrbský („malodohodový”) sentiment z obdobia pred druhou svetovou vojnou.

3. Určité pocity slovanskej spolupatričnosti, kultúrnej, duchovnej a jazykovej blízkosti Slovákov a Srbov.

4. Osobné skúsenosti veľkého množstva občanov, ktorí v 60.- 80. rokoch trávili dovolenky na území bývalej Juhoslávie (mnohí z nich pritom vo vedomí spájajú dnešnú Juhoslávii s Juhosláviou vtedajšou, vrátane jej nesrbskej časti).

5. Existencia slovenskej národnostnej menšiny vo Vojvodine, príslušníci ktorej sa mohli stať obeťami vojenského konfliktu.

6. Sympatie k „slabšiemu” aktérovi ozbrojeného konfliktu, k štátu, ktorý sa stal objektom útoku.

7. Vnímanie Albáncov ako inej civilizačnej a kultúrnej entity (moslimovia, „zaostali vrchári”), často aj s negatívnym hodnotením („teroristi, mafáni”).

8. Neprijatie vojenských prostriedkov riešenia politických konfliktov, odpor k vojne ako takej.

9. Príznačné pre časť obyvateľstva SR predsudky proti NATO, pretrvávajúce stereotypy z komunistického obdobia, systematicky živé niektorými súčasnými politickými silami (označovanie NATO za hegemonistickú militaristickú mašineriu a agresívny blok, usilujúci sa podrobiť si malé národy).

10. Nedostatočná informovanosť o situácii v Kosove, o príčinách krízy v tejto časti Juhoslávie, o motívoch rozhodnutia NATO použiť vojenskú silu proti režimu v Belehrade.

2. Postoje politických aktérov

Už pred začatím vojenskej operácie NATO boli viditeľné rozdiely v nazeraní hlavných aktérov slovenského politického života na vývoj situácie v Juhoslávii. Predstavitelia strán vládnej koalície kritizovali belehradský režim za jeho autoritárske metódy a politiku voči etnickým Albáncom. Slobodana Miloševića považovali tieto strany za politika, ktorý nesie hlavnú zodpovednosť za rozpútanie ozbrojených konfliktov na území bývalej federálnej Juhoslávie. Jednotliví predstavitelia týchto strán prejavovali sympatie voči opozičným demokratickým silám v Belehrade. Naopak, predstavitelia opozičnej SNS prejavovali sympatie voči Miloševićovmu režimu, podporovali politiku Belehradu voči etnickým menšinám a tvrdo verbálne útočili proti albánskym separatistom v Kosove. Zástupcovia HZDS tiež kritizovali albánsky separatizmus, avšak otvorene politiku S. Miloševića voči kosovským Albáncom nepodporovali, vyhýbali sa zaujať jasnejší postoj k vývoju situácie v Juhoslávii a v Kosove.

2.1. Vláda SR

Postoje slovenskej vlády ku kríze v Kosove pred začatím vojenskej operácie NATO vychádzali z deklarovanej podpory úsilia OSN, OBSE a Kontaktnej skupiny na dosiahnutie riešenia krízy, z odsúdenia akéhokoľvek násillia, terorizmu a etnických čistiek, z chápania Kosova ako integrálnej a neoddeliteľnej súčasti Juhoslávie s nemeniteľnými, medzinárodne uznávanými hranicami. V podmienkach stupňovania napätia, vyvolaného najmä vyhánaním etnických Albáncov z Kosova a prichádzajúcich signálov o tom, že NATO sa nebude nečinne prizerať na pokračujúce etnické čistky, vydalo Ministerstvo zahraničných vecí SR dňa 24. marca 1999 vyhlásenie, v ktorom uviedlo: „V prípade, že sa uvažovaná vojenská operácia Severoatlantickej aliancie uskutoční, SR ju bude vnímať tak, že jediným cieľom tejto krajnej alternatívy bude dosiahnutie cieľa medzinárodného spoločenstva, aby sa predišlo ďalšej eskalácii napätia a ľudského utrpenia v Kosove”.¹

Po začatí operácie NATO bola pozícia slovenskej vlády, pokiaľ išlo o zásadné hodnotenie situácie, jednoznačná - vláda M. Dzurindu sa stotožnila s postupom NATO, ktoré dávnejšie poukazovalo na neprípustnosť etnických čistiek a vyhánania Albáncov. V druhom vyhlásení dňa 24. marca 1999 MZV SR uviedlo: „Dodržiavanie ľudských práv už dávno nie je iba vnútornou záležitosťou jedného štátu, ale aj medzinárodného spoločenstva, ktoré sa nemôže nečinne prizerať, ako sa tieto práva hrubo porušujú. Medzinárodné spoločenstvo má v takýchto prípadoch nielen právo, ale aj morálnu povinnosť zasiahnuť. Toto je prípad Kosova. Preto MZV SR vníma letecké operácie voči

---

¹⁾ Stanoviská zástupcov politických strán a štátnych inštitúcií, uvádzame v tejto štúdii, sú prebrané z oficiálnych dokumentov alebo boli zverejnené v slovenských médiách (denníky *Sme*, *Národná obroda*, *Pravda*, agentúra *SITA*). Výroky poslancov NR SR a členov vlády SR z parlamentnej rozpravy k problematike Kosova sú citované zo stenografických záznamov rokovania Národnej rady Slovenskej republiky.

konkrétnym vojenským cieľom v Juhoslávii, uskutočnené za širokého konsenzu členských krajín NATO, ako krajný prostriedok na zastavenie ďalšej eskalácie napätia, nezmyselného zabíjania, násilia a ničenia hodnôt”. Dňa 27. marca 1999 MZV SR vydalo vyhlásenie, v ktorom vyjadrilo obavy a znepokojenie v súvislosti so správami o „ukrutnostiach, páchaných juhoslovanskými ozbrojenými silami na civilnom obyvateľstve v Kosove”. MZV SR odmietlo „snahy o ospravedlňovanie týchto akcií a ich spájanie s prebiehajúcimi leteckými zásahmi NATO proti vojenským cieľom v Juhoslávii”, pripojilo sa k výzvam na zastavenie etnických čistiek na území Kosova. MZV SR oznámilo, že „zdieľa stanovisko, že každý, kto dnes dáva príkazy na konanie zločinného násilia, si musí byť vedomý toho, že za to bude niesť zodpovednosť v súlade s medzinárodným právom”.

Slovenská vláda vyjadrila podporu leteckej operácii NATO a otvorila vzdušný priestor pre prelet vojenských lietadiel NATO. Preukázala však nedostatočne koordinované a málo operatívne vystupovanie pri prezentácii svojich stanovísk, najmä pri zdôvodnení rozhodnutí otvoriť vzdušný priestor. Verejnosť mala možnosť vypočúť si rozdielne interpretácie jednotlivých členov vlády o tom, pre aký druh lietadiel bol povolený prelet nad územím SR.² Vo verejnosti rozporné výroky členov vládneho kabinetu mohli vzbudiť dojem, že sa vláda snaží utajiť pred občanmi niektoré súvislosti svojho rozhodnutia. Pre verejnosť bolo vystupovanie vlády nepresvedčivé aj vďaka informáciám o rozdielnych postojoch niektorých jej členov v otázke o povolení preletov. Za uznesenie vlády totiž nehlasovali všetci jej členovia, minister spravodlivosti J. Čarnogurský (KDH) a minister poľnohospodárstva P. Koncoš (SDĽ) sa hlasovania zdržali.

V rámci parlamentnej rozpravy k situácii v Kosove vysvetlil premiér Mikuláš Dzurinda okolnosti, ktoré sprevádzali rozhodnutie vlády povoliť prelety lietadiel NATO. M. Dzurinda uviedol, že vláda pri svojom rozhodovaní brala ohľad o.i. aj na kladnú odpoveď MZV SR na žiadosť USA o povolení preletov lietadiel nad územím SR v rámci mierových operácií na Balkáne ešte za vlády V. Mečiara (išlo o odpoveď zo dňa 23. októbra 1998). Premiér M. Dzurinda vysvetlil priebeh rokovania vlády o žiadosti na povolenie preletov. Uviedol, že 22. marca 1999 MZV SR dostalo nótu USA s prosbou o povolenie preletu tankovacích lietadiel. Keďže podľa premiéra sa vo vláde dňa 24. marca 1999 rokovalo iba o tejto nóte, diskusia sa viedla tak, ako keby išlo iba o tankovacie lietadlá. Dňa 6. apríla 1999 sa vo vláde opäť rokovalo, tentokrát už aj o nóte NATO so žiadosťou o povolení preletov ozbrojených lietadiel, a tejto žiadosti vláda vyhovelá.

---

²⁾ Prvá informácia o tom, že vláda SR povolila prelety lietadiel, sa dostala na verejnosť prostredníctvom spravodajstva slovenských elektronických médií v deň začatia leteckých útokov na Juhosláviu. Minister zahraničných vecí SR Eduard Kukan v rozhovore pre TV Markíza oznámil, že vláda SR dostala nóty od USA a NATO s prosbou povoliť prelety cisternových a tankovacích lietadiel, a že vláda tieto prelety povolila. V nasledujúcich dňoch minister obrany Pavol Kanis informoval, že nad územím SR prelietavajú iba lietadlá, prevážajúce pohonné hmoty. 6. apríla MZV SR vydalo vyhlásenie, v ktorom uviedlo, že vláda dala súhlas na prelety „ozbrojených lietadiel armád NATO” počas veľkonočných sviatkov „v súlade s pôvodným rozhodnutím vlády zo dňa 25. marca 1999”. V tom istom čase však podpredseda vlády pre európsku integráciu Pavol Hamžik na tlačovej konferencii uviedol, že vláda dala súhlas iba na prelety tankovacích lietadiel, pretože nijakú inú požiadavku nedostala.

M. Dzurinda vyhlásil, že v Juhoslávii prebieha genocída nevidaného rozsahu, jej autorom je Miloševićov režim, ktorý sa rozhodol etnicky vyčistiť svoj štát. Slovenský premiér sa odvolal na rozhovory s bulharským premiérom Ivanom Kostovom a talianskym premiérom Massimom D'Aleom, ktorí hodnotili udalosti v Kosove rovnako ako on. Podľa M. Dzurindu súhlas vlády SR na prelet lietadiel NATO bol výrazom principiálnych postojov, rešpektujúcich hodnoty, na ktorých stojí NATO a EÚ, demonštráciou schopnosti prispievať k bezpečnosti a stabilite v Európe a snahou zabrániť rozsiahlej humanitárnej katastrofe. Premiér podotkol, že dodržiavanie ľudských a občianskych práv a slobôd nie je iba vnútornou záležitosťou jedného štátu. Rozhodnutie vlády podľa premiéra bolo v plnom súlade s orientáciou SR na vstup do EÚ, OECD a NATO.

Na parlamentnej rozprave o Kosove sa aktívne zúčastnil minister zahraničných vecí Eduard Kukan. Vystúpil taktiež v rozprave o návrhu opozície vysloviť mu nedôveru. E. Kukan poprel tvrdenie opozičných poslancov, že sa Slovenská republika povolením preletov lietadiel NATO dostala do vojnového stavu s Juhoslovanskou vzávodou republikou. Minister zahraničných vecí poskytol analýzu príčin eskalácie napätia v Kosove. Podľa neho išlo o výsledok politického, hospodárskeho a sociálneho vývoja v regióne a dôsledok konfliktu veľkosrbského nacionalizmu s emancipačnými snahami etnických Albáncov. E. Kukan uviedol, že rozhodnutie vlády bolo plne v súlade s programovým vyhlásením, deklarujúcim zámer vstúpiť do NATO, a že akékoľvek iné riešenie by bolo "pštrosou politikou". Minister odmietol výhrady, ktoré vzniesla voči jeho zotrvaníu vo funkcii opozícia, poukázal na fakt, že opoziční poslanci účelovo dezinterpretovali jeho vyjadrenie pre britských novinárov, o ktorom informovala agentúra Reuters. Predstavitelia opozície tvrdili, že E. Kukan v januári 1999 vopred prisľúbil otvoriť vzdušný priestor pre prelet vojenských lietadiel NATO v prípade útoku na Juhosláviu.³

Medializácia vládneho stanoviska v otázke preletov bola nedostatočná a neskorá: prvé podrobné vysvetľujúce verejné vystúpenie premiéra M. Dzurindu prišlo až 21. apríla 1999. Vo svojom vystúpení M. Dzurinda pripomenul genocídnu politiku voči etnickým Albáncom, podčiarkol, že NATO nie je útočné, ale obranné spoločenstvo. Zdôraznil, že povolenie preletov bolo prejavom podpory pre hodnoty, na ktorých je budované NATO. Slovenský premiér vyzval k solidarite s trpiacim kosovským obyvateľstvom a vystríhal pred nebezpečenstvom militantného nacionalizmu na príklade Kosova. Opakovane zdôraznil, že neexistuje lepšia bezpečnostná alternatíva pre SR ako členstvo v NATO, vyhlásil, že svojimi postojmi a činmi sa Slovensko správa ako člen NATO. Podľa M. Dzurindu zaujala SR v otázke Kosova postoj príznačný pre kultivovanú Európu.

Pôsobenie vlády SR počas kosovskej krízy by sa dalo charakterizovať nasledovne: kabinet konal v súlade so zahraničnopolitickými prioritami krajiny, správal sa zodpovedne a odvážne, riskoval pokles dôvery zo strany obyvateľstva, mediálne však účinkoval slabšie a nie veľmi presvedčivo.

---

³ V skutočnosti E. Kukan povedal: „Slovensko by bolo v prípade potreby ochotné zväziť poskytnutie svojho územia pre lobistickú podporu NATO alebo súhlas na prelety pre operácie v Kosove, ak bude vojenská akcia spätá s plánmi na politické riešenie.“

2.2. Strany vládnej koalície

V postojoch strán vládnej koalície prevažovala podpora zásahu NATO. Miera tejto podpory však u jednotlivých strán nebola rovnaká. Najjednoznačnejšie stanoviská prezentovali SDK resp. jej materské strany a SMK. O niečo opatrnejšie sa vyjadrovali zástupcovia SOP, rozdielne (aj súhlasné aj nesúhlasné) názory vyslovovali predstavitelia SĎ. Vďaka poslancom vládnych strán Národná rada SR schválila uznesenie, podporujúce rozhodnutie vlády otvoriť vzdušný priestor pre prelety lietadiel NATO.

2.2.1. Slovenská demokratická koalícia

Významnú úlohu pri zaujatí stanoviska NR SR v otázke Kosova zohrala proatlantická orientácia najsilnejšieho vládneho subjektu, Slovenskej demokratickej koalície (SDK), a jej materských strán. Zástupcovia jednotlivých platforiem SDK, najmä konzervatívno-liberálnej (DS), liberálnej (DU) a kresťansko-demokratickej (KDH, neskôr aj SDKÚ), sa aktívne zúčastnili na parlamentnej rozprave, venovanej udalostiam v Kosove, ako aj na diskusií o návrhu opozície vysloviť nedôveru ministrovi zahraničných vecí SR Eduardovi Kukanovi. Pre prezentované stanoviská zástupcov SDK, resp. jej materských strán bolo príznačné:

- prisudzovanie zodpovednosti za konflikt na Balkáne juhoslovanskému prezidentovi S. Miloševičovi, ktorý svojou násilnou politikou voči etnickým Albáncom a neústupčivosťou voči pokusom medzinárodného spoločenstva vyriešiť krízu v Kosove mierovou cestou zapríčinil eskaláciu napätia a vyvolal vojenský konflikt;
- označenie politiky S. Miloševiča voči Albáncom za genocídu;
- odsúdenie nacionalizmu ako ideologického a politického konceptu a negatívnych dôsledkov nacionalistickej politiky;
- podpora rozhodnutia vlády SR otvoriť vzdušný priestor pre prelety vojenských lietadiel NATO;
- zdôraznenie civilizačného, proatlantického a prointegračného rozhodnutia vlády SR povoliť prelety lietadiel NATO;
- kritika postojov opozičných strán, HZDS a SNS, kvalifikácia ich pozície ako nezlučiteľnej so snahou SR vstúpiť do NATO a EÚ.

Poslanec Ivan Šimko (kresťanskodemokratická platforma, od r. 2000 člen SDKÚ) v parlamentnej rozprave uviedol, že kríza v Juhoslávii nevznikla leteckými útokmi NATO. Počas mnohých mesiacov režim S. Miloševiča vyháňal a zabíjal kosovských Albáncov, nerešpektoval výzvu Bezpečnostnej rady OSN zastaviť etnické čistky. Po tom, čo sa možnosti diplomatického riešenia vyčerpali, tvrdil I. Šimko, bolo potrebné zastaviť násilie silou. Rozhodnutie NATO bolo rozhodnutím demokratických vlád, ktoré majú mandát od stoviek miliónov občanov. Ak vláda SR podporila toto rozhodnutie, tak to urobila preto, aby sa zastavila agresia belehradského režimu v Kosove. Humanitárna katastrofa je výsledkom aktivít Miloševičovho režimu, ktorý v Kosove vyháňal, vraždil a okrádal ľudí. I. Šimko podotkol, že OSN (vrátane Ruska) odsúdila násilie, páchané v Kosove na civilnom obyvateľstve. Podľa I. Šimka taktikou Miloševiča bol formálny súhlas s rokovaniami, kombinovaný s odmietnutím podpísať akúkoľvek dohodu.

V dôsledku tejto taktiky etnické čistky pokračovali s cieľom vytvoriť situáciu, keď už nebude o čom rokovať. Nedalo sa nečinne prizerať na vyhánanie a vraždenie, padlo rozhodnutie zastaviť genocídu.⁴

Poslanec František Mikloško (kresťanskodemokratická platforma, člen KDH) odsúdil postup, zvolený v parlamentnej rozprave opozičnými poslancami, ktorí označili NATO za agresora. Uvedol, že v roku 1991, keď Srbi bombardovali Ľubľanu, a v rokoch 1991-1992, keď „Srbsko vyhladzovalo východné Chorvátsko” sa nikto z terajších slovenských kritikov postupu NATO neozval („Kde ste boli všetci, čo teraz kričíte, že ste kresťania?”). Nikto sa neozval ani neskôr, keď „Milošević začal genocídu moslimov”. Podľa F. Mikloška odporcom vojenskej akcie NATO zrejme neprekáža, že v Kosove 2 tisíc ľudí bolo zabitých a 400 tisíc vyhnaných („To vám neprekáža, zbabelo mlčíte”). To, čo sa odohráva v Juhoslávii, označil F. Mikloško za tragédiu, na margo vystúpení opozičných poslancov uvedol: „My hovoríme o tragédii desať rokov, a vy desať rokov mlčíte”. Poukázal na neúprimnosť opozičných poslancov, prirovnávajúcich vojenskú akciu NATO proti Juhoslávii k sovietskej okupácii Československa v roku 1968 (tvrdil napríklad, že poslanec HZDS Ivan Hudec práve počas sovietskej okupácie rýchlo postupoval po stranickom rebríčku).

Podľa poslanca Františka Šebeja, predsedu výboru NR SR pre európsku integráciu, (konzervatívno-liberálna platforma, člen DS) pridala sa slovenská vláda svojím rozhodnutím otvoriť vzdušný priestor smerom k civilizovaným vládam celého sveta. F. Šebei pripomenul, že vojenskú akciu NATO jednoznačne podporila Európska únia. Podľa F. Šebeja, poňúc koncom 80. rokov srbský režim stále viac a viac pripomínal doby hitlerovského Nemecka, zatiaľ čo OSN nebola v tomto období schopná efektívne ochraňovať ľudské práva. V Bosne sa demokratické krajiny museli bezmocne prizerať, ako zomrelo 200 tisíc ľudí a milióny ďalších opustili svoje domovy, kým prišiel vojenský úder a rokovania v Daytone. Demokratické krajiny sveta iniciovali neskôr tri rezolúcie Bezpečnostnej rady OSN, ktoré vyzývali S. Miloševiča k rešpektovaniu ľudských práv Albáncov, iniciovali tiež rôzne vyjednávania, rozhovory, konferencie. S. Miloševič však tieto úsilia vytrvalo ignoroval a začal etnickú čistku priamo počas rokovaní. Podľa F. Šebeja ľudia, ktorí tvrdia, že pri riešení kosovskej krízy neboli vyčerpané všetky diplomatické zdroje, klamú.⁵ Na margo rozhodnutia vlády SR otvoriť vzdušný priestor pre lietadlá NATO, F. Šebei podotkol, že ak krajina nedokáže spoluvytvárať bezpečnosť, ale iba ju konzumovať, nepatrí do konceptu západnej civilizácie. Vláda SR urobila rozhodnutie, podobné rozhodnutiam ďalších krajín, „ktorí chcú patriť tam, kam aj my” (Rumunsko, Bulharsko, Macedónsko, Albánsko, Chorvátsko a Slovinsko). Vláda SR konať tak, ako konali všetky vlády EÚ (vrátane nečlenov NATO).

---

⁴ Podstatu konfliktu vysvetlil I. Šimko nasledovne: „Milošević chce etnicky vyčistiť Kosovo, medzinárodné spoločenstvo ho chce zastaviť. Všetky ostatné konštrukcie sú propaganda”.

⁵ Humanitárny aspekt zásahu NATO zvýraznil F. Šebei pripomenutím vietnamského vpádu koncom 70. rokov do Kambodže na záchranu miliónov jej obyvateľov, likvidovaných režimom diktátora Pol Pota.

Poslanec Peter Zajac (konzervatívno-liberálna platforma, člen DS) uviedol, že v Kosove vinou Miloševića, ktorý odmietol podpísať dohodu v Ramboulet, vznikol stav, keď neexistovalo nijaké riešenie zvnútra, preto prišlo riešenie zvonku. Označil rozhodnutie vlády za „konkrétny krok, potvrdzujúci, že nielen niečo deklarujeme, ale sme to aj schopní splniť“. Podľa P. Zajaca sa v rámci parlamentnej rozpravy o situácii v Kosove vykryštalizovali dve stanoviská. Jedno z nich, prezentované zástupcami opozičných strán, je totožné s postojom bývalej vlády V. Mečiara, ktorá odvieďa SR od EÚ a NATO. Toto stanovisko, ktoré - ako tvrdil P. Zajac - je založené na priateľstve s Ruskom, Kubou a Čínou, a nie na hodnotách euroatlantickej civilizácie, smeruje k medzinárodnej izolácii SR. Druhé stanovisko, prezentované zástupcami vládnych strán, je vlastenecké a vyplýva z chápania SR ako potenciálneho člena EÚ a NATO a súčasti západnej civilizácie. Podľa P. Zajaca je diskusia o Kosove v parlamente pokračovaním šesť rokov trvajúcej diskusie o tom, do akej civilizáčnej zóny patrí Slovensko.

Poslanec Peter Tatár (konzervatívno-liberálna platforma, člen DS) varoval v parlamentnej diskusii pred nebezpečenstvom nacionalizmu. Podľa P. Tátara sa v Kosove odohráva masová genocída civilného obyvateľstva, z ktorej je vinný „zvereský“ Miloševićov režim. P. Tatár vyzval opozičné HZDS a SNS, aby nezneužívali situáciu v Kosove na podnecovanie nacionálnych a politických vášní na Slovensku. S názorom P. Tátara sa stotožnil jeho stranický kolega Peter Osuský, ktorý označil S. Miloševića za iniciátora konfliktov na území Juhoslávie. Podľa P. Osuského opozícia pri interpretácii udalostí v Juhoslávii narába so lžami. Falošnosť tzv. slovanskej karty, ktorou operujú niektorí odporcovia postupu NATO, potvrdil podľa P. Osuského fakt, že v Juhoslávii sa na krvavých konfliktoch podieľali najmä Slovania. Demokratická strana po začatí operácie NATO vyjadrila podporu „rozhodnému postupu Severoatlantickej aliancie“. DS chápala „útok spojeneckých síl na vojenské ciele v JZR ako cestu k vyslobodeniu nevinného civilného obyvateľstva z útrap, ktoré mu priniesol nacionalizmus a totalitné praktiky srbského režimu“.

Poslanec Ján Budaj (liberálna platforma, člen DU) vyhlásil, že podporuje jasnú a nedvojzračnú politiku vlády v otázke Kosova. Podľa neho sa kosovský problém volá „zverstvo správcov štátu voči tým, ktorí tento štát tvoria“. J. Budaj vyzval k ochrane práv národa, z ktorého vzišla charizmatická osoba - Matka Tereza.⁶ Podľa J. Budaja ťahá súčasná opozícia krajinu smerom na východ, pričom SNS to hovorí otvorene, HZDS to však nemôže povedať nahlas. Diskusiu okolo udalostí v Kosove a Juhoslávii zaradil J. Budaj do širšieho zahraničnopolitického kontextu. Podľa neho HZDS podvára občanov sľubmi, že chce pričleniť SR do NATO. Zámer opozície je opačný – otvoriť nové kolo nátlaku na verejnú mienku, aby sa občania obrátili proti NATO, proti budúcnemu vstupu SR do NATO. J. Budaj uviedol, že politici ktorí budovali na konfrontácii na Balkáne, majú dnes podporu od politikov, ktorí budujú na konfrontácii na Slovensku. To, čo sa stalo v Juhoslávii, je tragédia, avšak NATO hasilo požiar, ktorý založili

---

⁶ Počas parlamentnej rozpravy kládol J. Budaj rečnícke otázky: „Ak by vláda nedala súhlas na prelety, aké recepty by ponúkla opozícia z hľadiska zahraničnopolitickej orientácie? Začlenenie SR do Spoločenstva nezávislých štátov alebo budovanie čínskeho múru v strednej Európe?“

politici, zneužívajúci národnú tému na to, aby postavili ľudí proti ľuďom. Podľa J. Budaja je správne, že NATO sa pokúša odporovať zlu, neodporovanie zlu nezvykne dobre skončiť (ako sa to stalo v roku 1968 v Československu). Poslankyňa a podpredsedníčka SNS A. Malíkovú označil J. Budaj za političku, pokúšajúcu sa na Slovensku o politiku S. Miloševiča a V. Šešelja.

Viaceri poslanci SDK, ktorí vystúpili v parlamentnej rozprave k situácii v Kosove a Juhoslávii, sa stotožnili s rozhodnutím vlády SR otvoriť vzdušný priestor pre prelety lietadiel Severoatlantickej aliancie⁷, odsúdili protiamerickú, protizápadnú a proti NATO zameranú rétoriku súčasnej opozície.⁸ Podľa M. Horta - „toľko nenávisť proti „americkému imperializmu“ nezaznelo ani v päťdesiatych rokoch“, ako to bolo počas diskusie v parlamente o Kosove. S výnimkou Jozefa Krumpolca, poslanca za sociálnodemokratickú platformu, ktorý sa zdržal hlasovania, všetci prítomní členovia poslaneckého klubu SDK hlasovaním podporili vyhlásenie NR SR k situácii v Kosove.

Za „opodstatnené“ označil nariadenie generálneho tajomníka NATO J. Solanu začať vojenskú operáciu proti Juhoslávii predseda parlamentného výboru pre obranu a bezpečnosť Vladimír Palko (KDH). Uviedol, že NATO malo dve možnosti: buď sa iba prizerať, ako pomaly tragédia narastie do takých rozmerov ako v Bosne a Hercegovine, alebo zasiahnuť. Podľa V. Palka, keby „nikto nič nepodnikol, tak by bol neskôr zodpovedný za oveľa väčšiu tragédiu“. V. Palko uviedol, že Juhoslávia by nemala prísť o Kosovo, pripustil, že Kosovská oslobodzovacia armáda má v sebe prvky terorizmu a môže byť financovaná zo zločinu, podotkol však, že „vyháňaní Albánci nie sú teroristi“.

Osobitný postoj zaujal počas kosovskej krízy predseda KDH a minister spravodlivosti Ján Čarnogurský, podľa ktorého postup Západu voči Kosovu nebol ujasnený. Po zahájení leteckej operácie NATO pripomenul J. Čarnogurský články niektorých západných vojenských analytikov, ktorí poukazovali na jej riskantnosť. Predseda KDH demonštroval zdržanlivý postoj k žiadostiam NATO, keď v prípade rozhodovania vlády o poskytnutí vzdušného priestoru a umožnení železničného transportu cez územie SR sa zdržal hlasovania. Názor predsedu KDH na kosovský konflikt vychádzal z presvedčenia, že ešte nebola vypracovaná jasná politická koncepcia riešenia napätia v tejto oblasti. J. Čarnogurský vyhlásil, že považuje zásah aliancie za nedomyslený. Konštatoval, že Západ nemá zatiaľ ucelenú koncepciu, týkajúcu sa tohto konfliktu, najmä nemá určené presné politické ciele. Predseda KDH uviedol, že možné opustenie princípu územnej integrity, o ktorom sa otvorene hovorí vo vzťahu k Juhoslávii a Kosovu, môže spustiť aj pre Slovensko nežiaduci celoeurópsky proces.

2.2.2. Strana demokratickej ľavice

Ambivalentné prvky boli príznačné pre postoje zástupcov Strany demokratickej ľavice (SĎĽ), druhej najsilnejšej strany vládnej koalície. Oficiálne stanoviská orgánov strany sa rozchádzali s postojmi jej zástupcov vo výkonnej a zákonodarnej moci. Spo-

⁷⁾ Branislav Orava, Peter Ošváth, Rudolf Bauer, Peter Muránsky, Ladislav Ambróš

⁸⁾ Anna Záborská, Milan Hort

mínaná rozdielnosť názorov súvisela o.i. s odlišnými predstavami predstaviteľov dvoch názorových skupín, existujúcich v SDL, o niektorých prioritných otázkach vnútornej a zahraničnej politiky. Pre tzv. „moderné“ krídlo bol príznačný väčší dôraz na atlantický rozmer zahraničnej politiky SR, z čoho vyplývala pomerne jednoznačná podpora krokov vlády, ktorá povolila prelety lietadiel NATO nad slovenským územím. Zástupcovia „ľavicovo-radikálneho“ krídla vyjadrovali pochybnosti až nesúhlas s vojenským riešením kosovskej krízy a rozhodnutie vlády o povolení preletov kritizovali.

Minister obrany Pavol Kanis jednoznačne podporil povolenie preletov, kritizoval režim S. Miloševiča za násilnú politiku voči Albáncom, vyhlásil, že by „nebolo dobré, keby štát, ktorý spája tri susedné štáty NATO, nebol v systéme kolektívnej obrany“. Podľa P. Kanisa niekdajšia Mečiarova politika znepriateľovania susedov mohla do viesť Slovensko do katastrofy, podobnej kosovskej. Jasnú proatlantickú pozíciu zaujal aj podpredseda SDL a predseda zahraničného výboru NR SR Peter Weiss. Kritizoval aj opozičnú SNS za jej postoje k situácii v Kosove a tvrdil, že dôsledná realizácia politiky SNS by znamenala pripojenie SR k rusko-bieloruskému zväzu. Odlišné názory však prezentoval v tom čase najpopulárnejší politik SDL Robert Fico⁹, ktorý osobitne zdôrazňoval „zodpovednosť NATO“ za vzniknutú situáciu. Tvrdil tiež, že Rada Európy pri riešení kosovskej krízy zlyhala, že stanoviská Parlamentného zhromaždenia Rady Európy ku kosovskej kríze neboli vyvážené. Podľa R. Fica Parlamentné zhromaždenie RE bagatelizovalo útoky na Juhosláviu, čo svedčilo o celkovej nekonštruktívnosti a nejednotnosti európskej politiky. Minister poľnohospodárstva Pavol Koncoš (SDL) nielen nepodporil rozhodnutie vlády o preletoch (zdržal sa hlasovania), ale neskôr vyjadril verejne svoj nesúhlas s týmto krokom. Predseda SDL a predseda parlamentu Jozef Migaš označil postoj P. Koncoša za jeho „osobnú pozíciu“. Svoj vzťah k akcii NATO vyjadril J. Migaš počas parlamentnej rozpravy nasledovne: „Zbraňami sa veci riešiť nedajú, ani zásah vzdušných síl zatiaľ nič nerieši. Problém vyrieši iba nové rokovanie, aj keby sa malo začať od nuly“. Počas náletov na Juhosláviu J. Migaš vyhlásil, že akcie NATO sa stávajú čoraz iracionálnejšie. Predseda SDL podpísal petíciu, žiadajúcu ukončenie náletov, ktorú zorganizovala Mladá demokratická ľavica, mládežnícka organizácia SDL. Počas rokovania 101. konferencie Medziparlamentnej únie, ktorá sa konala v Bruseli začiatkom druhej dekády apríla 1999, sa J. Migaš, ktorý viedol delegáciu NR SR, prihováral za zastavenie leteckých útokov NATO, umožnenie návratu kosovských utečencov a zastavenie etnických čistiek. V rozhovore pre Slovenský rozhlas J. Migaš uviedol, že podporuje čo najrýchlejšie mierové riešenie konfliktu, pretože za „činy režimu S. Miloševiča nie je možné trestať celý národ“. Vyjadril presvedčenie, že Belehrad musí poskytnúť Kosovu dostatočnú autonómiu, ale tú je potrebné realizovať pri zachovaní územnej integrity Juhoslovenskej zväzovej republiky. Predstavenstvo SDL odporučilo členom vlády za túto stranu nepodporiť povolenie pozemného presunu vojsk a techniky NATO cez územie SR, ministri P. Kanis a B. Schmögnerová však napriek tomu za vládne uznesenie hlasovali.

Nekonzistentnosť postojov predstaviteľov SDL samotní zástupcovia tejto strany vysvetľovali vonkajšími príčinami. Podľa P. Weissu, napríklad, veľké podráždenie vnút-

---

⁹ Od decembra 1999 predseda novozaloženej strany Smer.

ri SĎE vyvolala nekompetentnosť vlády pri medializácii rozhodnutia o povolení preletov. Niektorí predstavitelia SĎE sa snažili oddeliť postoj ku kosovskej kríze od celkovej bezpečnostnej a zahraničnopolitickej orientácie. Podpredseda vlády Ľubomír Fogaš tvrdil, že postoj „niektorých koalíčných partnerov v otázke Kosova je čierno-biely, keď si myslia, že ak niekto nesúhlasí s nejakými opatreniami proti Miloševićovi, je automaticky proti členstvu v NATO.“¹⁰

Poslanci SĎE sa iba sporadicky zapájali do parlamentnej diskusie o Kosove, vystúpenie poslanca P. Weissa však patrilo k najkomplexnejším z hľadiska analýzy vývoja situácie v Juhoslávii a Kosove. P. Weiss poukázal na totálne politické zlyhanie nacionalistického nedemokratického autoritárskeho režimu, ktorý bol iniciátorom a aktérom viacerých etnických vojen s vyše 250 tisíc mŕtvymi a 2 mil. utečencami. Podľa P. Weissa vládnucci režim JZR ešte predtým, ako sa dostal do konfliktu s lietadlami NATO, splodil medzinárodne uznávaných zločincov R. Karadžiča a R. Mladiča. Rozhodnutie NATO, tvrdil P. Weiss, „nespadlo z neba“, bolo logickým vyústením vývoja, ktorý sa začal v roku 1988 odobratím autonómneho statusu Kosova a viedol cez vonkajší tlak na režim S. Miloševića, cez mnohé upozornenia, sankcie, rezolúcie OSN a pod. P. Weiss pripomenul zodpovednosť Ruska za vzniknutú situáciu, citoval výrok bývalého ministra zahraničných vecí Ruskej federácie Andreja Kozyreva, ktorý tvrdil, že Rusko viedlo chybnú politiku voči Srbsku tým, že ho bezmedzne podporovalo. Po zosilnení etnických čistiek (operácia Podkova) a represálií proti civilnému obyvateľstvu v marci 1999 NATO zvolilo krajné riešenie so všetkými z toho vyplývajúcimi dôsledkami. P. Weiss uviedol, že podľa parížskej charty OBSE z roku 1999 genocída nie je len otázkou suverénneho štátu, ale medzinárodného spoločenstva. Poukázal na rezolúcie Bezpečnostnej rady OSN, ukladajúce Juhoslávii skončiť s násilím voči civilistom, ktoré nikdy neboli rešpektované. Nálety NATO síce nemajú požehnanie Bezpečnostnej rady OSN, avšak Bezpečnostná rada ich odmietla označiť za agresiu. Predseda zahraničného výboru NR SR upozornil, že v medzinárodnom spoločenstve už desaťročia rezonuje myšlienka o vytvorení efektívneho mechanizmu na potrestanie vojnových zločinov.

Podľa P. Weissa tragédiou národov bývalej Juhoslávie sú nacionalistické režimy, snívajúce o „veľkom Srbsku, veľkom Chorvátsku“ apod. Negatívnu úlohu zohrali pri „hecovaní“ veľkosrbského nacionalizmu významní srbskí literáti a intelektuáli. Na margo výrokov opozičných politikov si P. Weiss položil rečnicke otázky: „Kde sa na Slovensku berie toľko sympatie k Miloševićovi a Šešeljovi? Kde boli „ochrancovia“ Slovákov v Juhoslávii, keď Srbi vraždili Slovákov vo Vukovare?“. Kritizoval tých, ktorí hovoria, že ak sa Albáncom nepáči srbská vláda, nech z krajiny odídu.¹¹ P. Weiss upozornil na dôležitý

---

¹⁰ *Koncom marca 1999 republikové predstavenstvo SĎE vydalo vyhlásenie, v ktorom uviedlo: „Vojenské akcie nemôžu byť riešením krízy v Kosove. Jedinou cestou, ako rozseknúť tento gordický uzol, je rokovanie. Hovoriť o mieri nikdy nie je neskoro. SĎE preto očakáva rýchle ukončenie leteckých náletov a zabíjania v Kosove. Skutočným riešením kosovskej krízy je iba nastolenie mieru v tejto juhosrbskej provincii. SĎE vyzýva všetky zainteresované strany, aby si urýchlene sadli za rokovací stôl.“*

¹¹ *Opozičným poslancom P. Weiss odkázal: „Ak označujete predstaviteľov krajín EÚ a NATO za zločincov, fašistov, vrahov, označujete tieto organizácie za zločinecké, tak potom by mal padnúť návrh na zrušenie diplomatických stykov a zrušenie Asociačnej dohody“.*

aspekt kosovských udalostí - otázku územnej integrity. SR podľa P. Weissa nemá záujem na tom, aby vznikol precedens, že „kdesi bude založený etnický mini-štát”. Práve kvôli S. Miloševičovi, tvrdil P. Weiss, kosovski radikáli nahradili umierneného vodcu Ibrahima Rugovu, práve kvôli Miloševičovej politike je ohrozená územná integrita Juhoslávie. P. Weiss vystríhal slovenských politikov pred využitím tragédie a nešťastia ľudí v inej krajine na podnecovanie emócií a získavanie lacných politických bodov doma.

Poslanec Ladislav Orosz v rozprave uviedol, že akceptuje všetky kroky vlády, ale ľuďuje, že vláda včas neposkytla o týchto krokoch podrobnú a nezahmlenú informáciu. Odlišný názor prezentoval poslanec Viliam Sopko, ktorý vyjadril nepokojnosť s rozhodnutím vlády SR. Uviedol: „Som proti bombardovaniu Juhoslávie a vyslovujem tento názor v NR aj za tisícky členov a sympatizantov SĎL. Vláda nedocenila všetky súvislosti, som sklamaný zo zjednodušených a neobjektívnych stanovísk k situácii v JZR”. Väčšina prítomných na hlasovaní členov poslaneckého klubu SĎL podporila vyhlásenie NR SR k situácii v Kosove, niektorí poslanci SĎL sa však hlasovania zdržali.

2.2.3. Strana maďarskej koalície

Strana maďarskej koalície (SMK) počas kosovskej krízy zastávala jednoznačne proatlantické stanoviská a plne sa stotožnila s postupom vlády M. Dzurindu. V rozprave v NR SR vystúpilo niekoľko členov poslaneckého klubu SMK. Poslanec Gyula Bárdos vyhlásil, že konflikt v Kosove rozpútal S. Miloševič, vytkol bývalej vláde SR na čele s V. Mečiarom mlčanie vtedy, keď „juhoslovanská armáda zabíjala vo Vukovare ľudí rôznych národností, vrátane Slovákov”. Podľa G. Bárdosa je neetické vytkáť politický kapitál z tragédie ľudí, ako to robí opozícia. Keďže všetky iné možnosti riešenia konfliktu v Kosove zlyhali, Severoatlantická aliancia musela zasiahnuť, aby ukončila genocídu. G. Bárdos uviedol, že súčasná vláda to s NATO a EÚ myslí vážne na rozdiel od bývalej, ktorá integračnú orientáciu deklarovala, ale v skutočnosti robila proti-integračnú politiku. Poslanec László Gyurovszky vyhlásil, že v rámci diskusie v NR SR o Kosove sa prejavili dve videnia sveta.¹² Podľa poslancu Árpáda Duku-Zólyomiho to, čo sa odohráva v Kosove, nemá v Európe obdobu od čias druhej svetovej vojny (hrubé masové porušovanie ľudských práv, ukrutnosti páchané juhoslovanskými ozbrojenými silami, genocída, etnické čistky, rast počtu vyhnancov). Za tragickú a katastrofálnu situáciu nesie zodpovednosť juhoslovanské politické a vojenské vedenie, ktoré sa usiluje o vytvorenie etnicky čistého Srbska. Tento postup označil A. Duka-Zolyómi za „osvojenie fašistických metód”. NATO napokon muselo siahnuť ku krajnému riešeniu po vyčerpaní všetkých iných možností.¹³ Všetci poslanci SMK, prítomní na hlasovaní o vyhlásení NR SR k situácii v Kosove, hlasovali za schválenie vyhlásenia.

---

¹²⁾ Podotkol: „Naše videnie je, že občania nie sú majetkom štátu a ľudské práva sú vyššími hodnotami. Miloševič vyhánal občanov vlastného štátu. Medzinárodné spoločenstvo bráni ľudí, ktorí sú vlastným štátom vyhánaní a zabíjaní na vlastnom území”.

¹³⁾ „Nie je to vojna NATO proti Srbom, ale jediná cesta, ako prinútiť Miloševiča, aby zastavil etnické čistky”.

2.2.4. Strana občianskeho porozumenia

Strana občianskeho porozumenia (SOP) podporila postup slovenskej vlády v otázke povolenia preletov lietadiel NATO nad územím SR, verejné vyjadrenia jej predstaviteľov k situácii v Kosove však boli zriedkavejšie než vyjadrenia zástupcov iných strán. Poslanci SOP sa do parlamentnej rozpravy o Kosove prakticky nezapojili. Predseda SOP Rudolf Schuster, v tom čase spoločný prezidentský kandidát vládnej koalície, sa stotožnil s postupom NATO voči Juhoslávii. Vyjadril podporu povoleniu preletov vojenských lietadiel NATO nad Slovenskom, vyhlásil, že snaha SR dostať sa do NATO je v zahraničnej politike krajiny prioritná, preto „nemôžeme byť dvojtvární“. Podpredseda strany Pavol Hamžík, odôvodňujúc postup vlády v otázke povolenia preletov, uviedol: „Musíme sa správať zásadovo, nemôžeme lavírovať. Je to v súlade s našou proatlantickou orientáciou“. Podľa P. Hamžíka si treba uvedomiť, že občianska vojna prebieha v Juhoslávii už dávno.¹⁴ Všetci poslanci SOP, ktorí sa zúčastnili na hlasovaní o vyhlásení NR SR k situácii v Kosove, toto vyhlásenie podporili.

2.3. Opozičné strany

Pre obidve opozičné parlamentné strany bol príznačný odmietavý postoj tak k vojenskej akcii NATO, ako aj k rozhodnutiu vlády SR povoliť prelety vojenských lietadiel NATO cez slovenský vzdušný priestor. V prezentovaných stanoviskách HZDS a SNS, týkajúcich sa podstaty konfliktu v Kosove, politiky NATO na Balkáne, úlohy USA v medzinárodnej politike, postupu slovenskej vlády počas kosovskej krízy a možného dopadu kosovských udalostí na vnútropolitický vývoj Slovenska, nebolo takmer nijakých rozdielov. SNS používala tvrdšiu rétoriku v charakteristike NATO, jej predstavitelia označili Severoatlantickú alianciu za „zločinecký pakt“ a predstavitel'ov krajín NATO za „medzinárodných zločincov“, zatiaľ čo zástupcovia HZDS hovorili o NATO iba ako o „agresorovi“.

2.3.1. Hnutie za demokratické Slovensko

Prezentované postoje predstaviteľov opozičného Hnutia za demokratické Slovensko (HZDS) ku kosovskej kríze obsahovali nasledujúce tvrdenia:

- politika NATO voči Juhoslávii znamená porušovanie medzinárodného práva a agresiu voči suverénnemu štátu, ktorý bránil svoju územnú integritu pred etnickými separatistami;
- hlavnú zodpovednosť za vzniknutú situáciu nesú lídri kosovských Albáncov a Západ, ktorý ich vyzbrojil;

---

¹⁴⁾ „Už nebola iná možnosť, než preventívnymi vojenskými zásahmi oslabiť silu juhoslovanskej armády, ktorá sriela do vlastných obyvateľov. Medzinárodné spoločenstvo má povinnosť nielen sedieť za diplomatickým stolom, ale aj zasiahnuť“.

- podmienky riešenia krízy v Kosove, ktoré Západ ponúkal Juhoslávii, boli diktátom, neakceptovateľným pre S. Miloševića;
- bombardovanie Juhoslávie vojenským letectvom NATO je nebezpečný precedens, na ktorý môže v budúcnosti v prípade aktivizácie „maďarských separatistov“ na juhu nášho územia Slovensko doplatiť;
- vláda SR sa správa voči NATO ako nesvojprávny („okajský, vazalský“) subjekt;
- Slovenská republika sa povolením preletov lietadiel NATO cez jej vzdušný priestor stala spoluagresorom;
- NATO sa premenilo na útočný pakt, ktorý neberie ohľad na záujmy malých národov a nastoľuje vo svete poriadok podľa vlastných predstáv;
- vojenská akcia NATO súvisí so snahou rôznych kruhov na Západe riešiť iné problémy (zbavovať sa zastaranej munície, skúšať nové druhy zbraní, predchádzať globálnej finančnej kríze, presadzovať geopolitické záujmy USA v Európe apod.).

HZDS odsúdilo nálety NATO na Juhosláviu ihneď po ich začatí a podrobilo tvrdej kritike vládu M. Dzurindu za rozhodnutie povoliť prelety lietadiel aliancie. Podľa zástupcov HZDS vláda nemala mandát na povolenie preletov a konala protiústavne. Podľa podpredsedu HZDS Rudolfa Žiaka, „táto agresia nemala v Európe obdoby a vláda nemala „morálny mandát“ na súhlas s preletmi. HZDS navrhlo v parlamente vysloviť nedôveru ministrovi zahraničných vecí E. Kukanovi. Počas krízy v Kosove HZDS, ktoré už niekoľko rokov udržiava kontakty so Socialistickou stranou Srbska, vyslalo delegáciu do Juhoslávie. Počas návštevy Belehradu odovzdal zástupca Socialistickej strany Srbska a blízky spolupracovník juhoslovanského prezidenta S. Miloševića Goran Perčević pozdrav od vedenia strany predsedovi HZDS V. Mečiarovi. Po návrate z Belehradu predstaviteľia hnutia tvrdili, že „Priština je zrovnaná so zemou nie juhoslovanskou armádou, ale náletmi NATO“. Nesúhlas s akciou NATO niekoľkokrát verejne vyjadril predseda HZDS Vladimír Mečiar, ktorý sa v tom čase pripravoval na účasť v priamych voľbách prezidenta SR

Poslanci HZDS patrili k najaktívnejším účastníkom parlamentnej rozpravy o situácii v Kosove, viacerí z nich sa hlásili s faktickými poznámkami prakticky ku každému vystúpeniu. Kritika, ktorú vyslovovali na adresu vlády M. Dzurindu, bola mimoriadne tvrdá a útočná. Vystúpenia viacerých členov poslaneckého klubu HZDS sa vyznačovali ostrým antiamerikanizmom.

Poslanec Gustáv Krajčí sa v jednom zo svojich vstupov do diskusie snažil uvedením údajov o etnickom zložení Kosova vytvoriť dojem, že Albánci netvorí v tejto časti Juhoslávie väčšinu obyvateľstva, tvrdil, že okrem 600 tisíc Albáncov tam žije 250 tisíc Srbov, 150 tisíc Rómov, 150 tisíc moslimov, 50 tisíc Turkov a 10 tisíc Gorancov a Egyptanov. Podľa G. Krajčího návrh zmluvy v Ramboulet tieto národnosti vôbec nezohľadňoval a podobal sa mníchovskému diktátu. Poslanec HZDS obvinil predsedu vlády M. Dzurindu, že má na svojich rukách „krv Srbov“. G. Krajčí vyhlásil, že vláda sa ani nemusí usilovať o vstup do NATO a EÚ, tieto organizácie ju tam aj tak dotlačia, keďže tam potrebujú mať (zrejme také servilné – poznámka autora) Slovensko.

Poslanec Augustín Marián Húska označil akciu NATO za „použitie neprimeraných prostriedkov“. Podľa A. M. Húska Západ (predovšetkým NATO a USA) nepoužíva rovnaký meter, keď neprotestuje (alebo neprotestoval v minulosti) voči „etnickému čiste-

niu Izraela proti Palestínčanom”, keď akceptoval totalitné diktatúry v Latinskej Amerike a toleruje vývoj v Kurdistane a Severnom Írsku. A. M. Húsku uviedol, že vo svete „funguje len rozhodnutie dominátora” na presadenie svojej dominancie. Vojnou proti Juhoslávii sa vytvára nebezpečný precedens. Poslanec oznámil, že má informácie o tom, že v juhoslovanskej Boke Kotorskej sú umiestnené ruské atómové ponorky, a že teraz má byť vytvorená “taká istá námorná základňa Američanov v Albánsku”.

Podľa A.M. Húsku Kosovo je historickým územím Srbska, preto sa tu nemôže realizovať idea veľkého Srbska, ale iba idea ochrany územnej integrity vzhľadom na nebezpečenstvo veľkoalbánskeho šovinizmu (etnická očista Kosova od ne-Albáncov prebiehala, podľa A. M. Húsku už dávno). Reagujúc na obvinenia z rozpútavania protiamerických nálad v spoločnosti, poslanec HZDS vyhlásil: „My nerozpútavame žiadnu protiamerickú kampaň alebo kampaň proti NATO... Proste vystupujeme proti jastrabom v USA a v NATO”. Podľa A. M. Húsku, „cez Ramboulet presadzuje NATO kontraband záväznej územnej separácie”. Jastraby v USA, aby zakryli hroziacu finančnú svetovú krízu, ju chcú riešiť konfliktom v Juhoslávii.

Veľké pochopenie pre konanie S. Miloševića prejavil a zároveň ostrú kritiku na adresu kosovských Albáncov vyslovil počas parlamentnej rozpravy poslanec Jozef Zlocha. Tvrdil, že albánski separatisti možno „nakupovali zbrane za narkotiká, ktoré sa rozširujú aj na Slovensku”. Podľa J. Zlochu bolo v uplynulých desaťročiach z Kosova vyhnaných desaťtisíce Srbov a je hlbokým omylom tvrdiť, že S. Milošević je pôvodca vojny: „Pán Milošević je prezidentom zväzovej republiky a jeho povinnosťou je chrániť územnú celistvosť tejto krajiny”. Útoky NATO na JZR označil J. Zlocha „za agresiu spupných votrelcov, ktorí chcú suverénnemu štátu nadiktovať svoje názory na suverenitu a demokraciu, ktorým okrem ich bohorovnosti nie je nič sväté, ani suverenita štátu, ani životy bezbranných mužov, žien a detí, ani obrovské materiálne škody, ba ani majestátnosť Organizácie spojených národov a Bezpečnostnej rady”. J. Zlocha navrhol, aby NR SR prijala vyhlásenie, v ktorom by žiadala zastavenie operácie NATO a náhradu Juhoslávii škôd spôsobených vojnou. Vláda SR sa podľa J. Zlochu správala ako „poníženy sluha” tým, že dávala NATO „na všetko súhlas”. Udalosti v Kosove dal J. Zlocha do súvislosti so situáciou na juhu Slovenska, kde predstavitelia „národnostných menšín” chcú „vyhnať Slovákov do hôr”.

Poslanec Jozef Gajdoš uviedol, že vojnové riešenie konfliktu v Kosove je pokračovaním úpadku demokracie na Západe.¹⁵ Výsledkom úsilí NATO by podľa J. Gajdoša mala byť „likvidácia Juhoslovanskej zväzovej republiky, likvidácia Miloševića, likvidácia Srbov a rozdelenie územia JZR pre etniká, ktoré majú podpory mocných tohto sveta”. J. Gajdoš dal do priamej súvislosti emancipačné aspirácie kosovských Albáncov s činnosťou kriminálnych štruktúr.¹⁶ NATO sa podľa J. Gajdoša správa tak, ako si želajú „jastraby nadnárodných vojensko-priemyselných komplexov. Územie Kosova a Juhoslávie sa stalo polygónom skúšok nových metód plánovania a riadenia vzduš-

---

¹⁵ „Mafie, drogy, organizovaný zločin, prostitúcia, mamonárstvo, konzumný spôsob života, korupčné škandály, neuznávanie kresťanských hodnôt spoločenského života – to sú atribúty západnej civilizácie. K tomu sa chceme hlásiť? O to sa usilujeme?”

¹⁶ „Kosovská mafia je najkrutejšou zločineckou organizáciou na svete”.

ných operácií. Likviduje sa letecká munícia s končiacou lehotou životnosti”. J. Gajdoš poukázal na to, že „v Kosove sa hrá pre Slovákov dôležitá hra”, podotkol, že myšlienka úplnej autonómie pre kosovských Albáncov nachádza podporu u Maďarov žijúcich na územiach Juhoslávie, Rumunska a Slovenska. Tvrdil, že isté kruhy v USA na čele s maďarským emigrantom Belom Liptákom usudzujú, že nastáva „najvhodnejší okamih na splnenie snov o veľkom Maďarsku”.

Zhodnú rétoriku používal počas rozpravy v NR SR poslanec Roman Hofbauer. Tvrdil, že povolením preletov vláda vtiahla Slovensko do vojny so štátom, ktorý „nie je vo vojne s nikým na svete”. Podľa R. Hofbauera vojnu vyvolali kosovskú Albánci, ktorí sú najväčšími dílermi drog v Európe, pričom „štáty NATO a EÚ o humanite iba tárajú”. Udalosti v Juhoslávii označil za „celoplošné ničenie existenčnej podstaty štátu” a „export vojny z USA na európsky kontinent”. Vystúpenia R. Hofbauera obsahovali ostré protizápadné, zvlášť protiamerické výroky.¹⁷ Pre charakteristiku akcie NATO použil R. Hofbauer výrazy „vojnový útok hegemóna”, „medzinárodný zločin”, “teroristické letecké bombardovanie”. Zločincom podľa R. Hofbauera sa stal aj spolupáchateľ, čiže slovenská vláda, ktorá povolila prelety vojenských lietadiel. Poslanec HZDS priróval dnešné NATO k niekdajšej Varšavskej zmluve a RVHP, tvrdil, že NATO a EÚ „chýbajú európske civilizačné hodnoty”. Pripomenul americké bombardovanie Vietnamu, ktoré sa neskôr rozšírilo na Kambodžu a Laos, čo sa napokon skončilo nastolením Pol Potovho režimu, poukázal na koloniálnu minulosť mnohých západných štátov.

Útočnou protiatlantickou rétorikou sa vyznačovali vystúpenia poslankyne Marty Podhradskej, ktorá označila vojenskú operáciu NATO proti Juhoslávii za agresiu. Rozhodnutím otvoriť slovenský vzdušný priestor pre lietadlá NATO spláca podľa M. Podhradskej „bábková vláda” M. Dzurindu svoj „dlh tým, ktorí ju roky otvorene a skryto zo zahraničia podporovali”. Vzťah Slovenska k NATO a EÚ kvalifikovala M. Podhradská ako „lokajský”.¹⁸ Podľa M. Podhradskej Dzurindova vláda poslala bomby Slovákom žijúcim vo Vojvodine. Bola to M. Podhradská, ktorá prispela do parlamentnej rozpravy o situácii v Kosove lživým tvrdením, že veľvyslanec USA na Slovensku Ralph Johnson osobne vyvíjal nátlak na vládu SR s cieľom vynútiť si povolenie na prelety lietadiel NATO (v skutočnosti sa v tom čase veľvyslanec USA vôbec nenachádzal na území Slovenska).

Poslankyňa Irena Belohorská v rozprave o Kosove tvrdila, že bola zástankyňou vstupu SR do NATO, ale „do iného, nie do takého bezpečnostného systému, ktorý je systémom útočným”. Vyzvala účastníkov diskusie (a nepriamo aj aktérov konfliktu), aby akceptovali podmienky, ktoré stanovila Juhoslávia počas návštevy ruského emisára Jevgenija Primakova v Belehrade (zastavenie bombardovania, odchod vojsk USA, ukončenie dodávok zbraní a financií pre Kosovskú oslobodzovaciu armádu). Práve I. Belohorská oboznámila poslancov NR SR so správou agentúry Reuters o tom, že minister zahranič-

¹⁷⁾ *V prípade Juhoslávie išlo podľa neho o „vojenské napadnutie suverénneho štátu Spojenými štátmi americkými a ich satelitmi z NATO”, keď „Pentagon nesúhlasil s parížskou dohodou, pretože Juhoslávia nesúhlasila s piatimi divíziami amerických síl NATO na jej území”.*

¹⁸⁾ *„Dzurindova vláda je poslušná voči Západu a Washintgonu rovnako, ako kedysi komunistická vláda bola poslušná voči Moskve”.*

ných vecí SR E. Kukan koncom januára 1999 na tlačovej konferencii v Londýne povedal, že „Slovensko je pripravené otvoriť svoje územie, ak by to NATO potrebovalo na vojenskú operáciu v Kosove”. Tento fakt využili opoziční poslanci na zdôvodnenie svojho návrhu vysloviť E. Kukanovi nedôveru.

Poslančka Ľudmila Mušková obvinila vládu SR z toho, že zaradila Slovensko z pohľadu Juhoslávie medzi agresorov. Podľa nej „Kosovo je posvätná srbská pôda”, ohrozovaná „terorizmom Albáncov”. Akciu NATO označila Ľ. Mušková za nebezpečný precedens ochrany menšín a návod pre Maďarov na Slovensku.¹⁹ Ľ. Mušková objavila nečakanú súvislosť medzi politikou vlády SR v oblasti civilného letectva a jej rozhodnutím otvoriť vzdušný priestor pre lietadlá NATO, keď vyhlásila: „Vy ste zrejme vedeli o týchto náletoch, preto ste zničili slovenskú leteckú dopravu, aby vojenské stíhačky mohli tankovať palivo v bezpečnom vzdušnom priestore”.

O zaujatie vyváženejšieho postoja v otázke o príčinách krízy v Kosove sa usiloval poslanec Jozef Kalman, ktorý vyjadril nesúhlas tak s postojom juhoslovanskej vlády voči kosovským Albáncom, ako aj s postojom predstaviteľov kosovských Albáncov voči Juhoslávii. Aj on však vyjadril rozhodný nesúhlas s „útokom NATO na Juhosláviu”. Tvrdil, že neboli využité všetky možnosti mierového riešenia, pričom vláda SR sa správala servilne voči západným veľmociam, združeným v NATO, ktoré „bombardovaním skúša nové zbrane”. J. Kalman vyhlásil, že „NATO sklamalo” a že „NATO na čele s USA pre Európu stratilo opodstatnenie”. Východiskom zo situácie by sa podľa J. Kalmana malo stať pôsobenie Západoeurópskej únie alebo vytvorenie vojenskej organizácie iba z krajín EÚ a iných európskych štátov. USA a „veľmoci v rámci NATO” sú dnes podľa J. Kalmana svetovými žandármi. J. Kalman tvrdil, že SR bola rozhodnutím vlády vtiahnutá do vojny, ministra zahraničných vecí E. Kukanu obvinil z toho, že sľubom otvoriť vzdušný priestor „vyslal signál dopredu a zapadol do mozaiky, ktorá prispela k tomu, že Juhoslávia bola napadnutá. ... Aj on určitým spôsobom prispel k útoku NATO na Juhosláviu”. Opakované ignorovanie Bezpečnostnej rady OSN podľa J. Kalmana naznačuje vznik nového nebezpečného medzinárodného poriadku, keď sa do pozadia dostáva OSN.²⁰

Poslanec Ján Cuper poukázal na „svojvôľu istej skupiny štátov združených v Severoatlantickej aliancii voči krajine, ktorá nie je členom nijakých blokov”, postup NATO nazval agresiou, ktorá sa nedá ničím ospravedlniť. J. Cuper sa priznal, že na zasadnutí Medziparlamentnej únie hlasoval za ruský návrh rezolúcie o Kosove (tento návrh, ktorý označoval NATO za agresora, napokon nebol schválený). Svoje chápanie podstaty konfliktu medzi juhoslovanskou vládou a kosovskými Albáncami demonštroval J. Cuper tým, že „albánsky národ predsa uplatnil sebaurčovací právo v Albánsku. Ak sa Albánci v Srbsku nepáči vláda, pod ktorou žijú, nikto im nebránil, aby túto vládu alebo tento štát opustili”. Podľa J. Cupera boli Srbi mnohokrát záchrancami kresťanskej európskej civilizácie pred islamom, Slováci by im mali byť vďační o. i. aj za

¹⁹⁾ „Stačí, aby sa Maďari na juhu Slovenska začali nelegálne vyzbrojovať, terorizovať tam Slovákov a NATO nepríde odzbrojiť nelegálnu armádu, ale bude bombardovať Bratislavu ... To nás čaká.”

²⁰⁾ „Prečo NATO po druhýkrát napadlo Balkán? Prečo je to stále vedené USA?”

pomoc pri „vymanení sa z područia maďarských iredentistov a nacionálnych šovinistov”. Obhajobu vlastných postojov spojil J. Cuper počas rozpravy v NR SR s osobnými útokmi na koalíčných poslancov, P. Weissa označil za „komunistického apologéta”, ktorý obhajoval sovietsku agresiu v roku 1968 a teraz sa zmenil na „apologéta obhajoby amerických záujmov”. Niekoľko dní po začatí vojenskej operácie NATO vyhlásil J. Cuper, že ide o „agresiu, ktorá nemôže byť ospravedlnená tým, že sa zachraňujú ľudské životy Kosovcov, keď to juhoslovanský ľud bude stáť ďaleko viacej životov a môže to znamenať aj ohrozenie svetového mieru alebo mieru v Európe”. Kurióznym však bol fakt, že napriek tvrdej kritike postupu NATO a nesúhlasu s rozhodnutím Dzurindovej vlády hlasoval J. Cuper ako jediný zástupca HZDS za schválenie vyhlásenia NR SR k situácii v Kosove.

Poslanec Ivan Gašparovič obvinil Spojené štáty z toho, že prichádzajú do Európy „robiť arbitra tak, že zabíjajú občanov”, položil si otázku, či je NATO skutočne obranou organizáciou, keďže „súčasnosť nám v tom nedáva za pravdu”. Navrhol, aby parlament odporučil vláde prehodnotiť povolenie na prelety. Poukázal na „nerovnaký meter” v postojoch Spojených štátov, ktoré svojho času bombardovali Sudán kvôli teroristovi Ben Ladinovi, ale ktorým neprekáža prítomnosť v Kosove 500 jeho bojovníkov. V diskusii tvrdo zaútočil na USA aj poslanec Peter Baco, ktorý tvrdil, že v prípade konfliktu v Juhoslávii USA „využívajú európske štáty na to, aby v Európe presadili svoj mocenský, vojenský a politický záujem”.²¹

O hegemonizme USA vo svetovej politike hovoril vo svojich vystúpeniach v parlamentnej diskusii poslanec Ivan Hudec, ktorý prirovnal operáciu NATO proti Juhoslávii k okupácii Československa Varšavskou zmluvou v roku 1968. Tvrdil, že aj vpád vojsk Varšavskej zmluvy do Československa údajne telefonicky „požehnal” vtedajší americký prezident. „Vazalská vláda” M. Dzurindu postavila podľa I. Hudeca parlament do úlohy štatistu a namiesto toho, aby si zobrala príklad od vlád Rakúska a Grécka, preukázala intenzívnu pomoc agresii. I. Hudec žiadal, aby parlament uložil vláde zrušiť súhlas s preletmi do 24 hodín. Rozhodnutie vlády otvoriť vzdušný priestor lietadlám NATO označil I. Hudec za „bratovražedné”, keďže sa týkalo Slovákov žijúcich v Juhoslávii. Otvorenú podporu oficiálnemu Belehradu vyjadril poslanec Michal Drobny, ktorý vyhlásil: „Ako slovenský vlastenec si Miloševiča vážim, pretože obraňuje integritu štátu, čo mu predpisuje ústava tohto štátu”. Poslanec Dušan Slobodník charakterizoval rokovanie v Ramboulet ako diktát voči Juhoslávii.

Jeho kolega Alojz Engliš vyhlásil, že Slovensko sa podieľa na zabíjaní ľudí v Juhoslávii (vrátane Slovákov) a žiadal preskúmať, či postupom vlády nedošlo k vlastizrade. Tvrdil, že vládna koalícia sa chce dostať do NATO „cez mŕtvolu v Juhoslávii”, že „vláda robí politiku lezenia do zadnej časti”.

Napriek demonštratívnej kritike politiky NATO a častej nevráživosti voči euroatlantickému spoločenstvu, ktorú otvorene prejavovali mnohí predstavitelia HZDS, usilovali

---

²¹⁾ Podľa P. Baca niekdajšia bipolarita vo svete zanikla, „zostal jeden hegemon, ktorý ovláda všetky inštitúcie na svete vrátane OSN, doslova už aj kašle na OSN a na jej činnosť.... A nehanbí sa normálne drzo vyhlásiť pred celým svetom, že jednoducho bojuje v Kosove preto, lebo sú to jeho mocenské záujmy. Bipolarita sa vytratila, je jeden hegemon a my všetci mu máme slúžiť”.

sa niektorí poslanci hnutia presvedčiť verejnosť, že ich politický subjekt stále podporuje vstup SR do NATO. Podľa poslanca Jána Benčáta je slovenská opozícia za to, aby SR vstúpila do NATO, ale nemôže súhlasiť s tým, že NATO používa neprimerané prostriedky. Poslanec Milan Topoli vyhlásil, že hoci HZDS považuje Severoatlantickú alianciu v prípade Juhoslávie za agresora, nemení svoj zahraničnopolitický program a chce aj naďalej doň vstúpiť. Poslankyňa Marta Aibeková sa ohradila proti tvrdeniam, že HZDS „smeruje mimo Európy“: „HZDS chce ísť do EÚ a do NATO, ale to neznamená, že budeme nepriateľmi slovanských krajín. O tomto bola politika HZDS“. S výnimkou Jána Cupera, ani jeden člen poslaneckého klubu HZDS, prítomný na hlasovaní, nepodporil vyhlásenie NR SR k situácii v Kosove, väčšina poslancov HZDS sa zdržala, niektorí (vrátane predsedu poslaneckého klubu Tibora Cabaja) hlasovali proti.

2.3.2 Slovenská národná strana

Slovenská národná strana zastávala počas kosovskej krízy konzekventný protiamerický a protiatlantický postoj, zhodný s jej dovtedajšou profiláciou ako nacionalistickej politickej sily, vystupujúcej proti vstupu SR do NATO. O ideových inklináciách SNS svedčí fakt, že táto strana udržiava kontakty so Srbskou radikálnou stranou Vojislava Šešelja. Stanoviská, ktoré počas kosovskej krízy prezentovali zástupcovia SNS, obsahovali tvrdenia, že:

- príčinou napätia v Kosove boli neprimerané nároky etnických Albáncov;
- krajiny NATO povzbudzovali albánskych separatistov v Kosove k činnosti oslabujúcej Juhosláviu ako suverénny štát;
- útok NATO na Juhosláviu je medzinárodný zločin;
- povolením preletov lietadiel NATO nad územím SR vláda SR spolu s NATO spáchala medzinárodný zločin;
- vláda SR poprela dovtedajšie priateľstvo slovanských Srbov a Slovákov;
- pri rozhodovaní o povolení preletov vláda SR vôbec nebrala ohľad na v Juhoslávii žijúcich Slovákov;
- akcia NATO proti Juhoslávii musí byť mementom pre všetkých tých, ktorí naďalej presadzujú vstup Slovenska do NATO.

Ešte pred náletmi NATO, ale už v čase, keď začali z Kosova vyháňať etnických Albáncov, dávala vtedajšia podpredsedníčka SNS Anna Malíková politiku Belehradu voči etnickým menšinám za vzor pre Slovensko. Dňa 24. apríla 1999 SNS vydala vyhlásenie, podpísané predsedom strany Jánom Slotom, v ktorom uviedla, že „rozkaz J. Solanu na bombardovanie Srbska je falošnou odpoveďou medzinárodného teroristu, ignorujúceho skutočnosť, že hrdinský srbský národ vykvrácal v bránení Európy pred vpádom moslimských vojsk“. O dva dni neskôr v ďalšom vyhlásení SNS označila udalosti v Kosove za „stret prirodzeného práva na integritu štátu s partizánskym banditizmom etnického separatizmu“. Počas kosovskej krízy A. Malíková tvrdila, že má z dôveryhodných zdrojov informáciu o tom, že sa NATO dokonca chystá použiť jadrové zbrane a chce tlačíť na SR, aby zrušila Benešove dekréty.

V parlamentnej rozprave o Kosove patrila A. Malíková k najčastejšie vystupujúcim poslancom. Takmer v každom svojom vstupe do diskusie označovala NATO za „zloči-

neckú alianciu”. Obvinila premiéra M. Dzurindu, že pri hodnotení situácie vidí iba albánske obeť a nevidí obeť spomedzi srbských civilistov, hoci v Juhoslávii sa podľa nej odohráva „genocída srbského národa”. Tvrdila, že zločinci, ktorí stoja na čele USA, Veľkej Británie a Nemecka, patria pred medzinárodný súd. S. Milošević podľa A. Malíkovej „nie je diktátor, dostal sa k moci pri rešpektovaní princípov demokracie”.²² A. Malíková vyhlásila, že povolením preletov lietadiel NATO vláda SR „jednoznačne odpísala slovenskú menšinu v JZR”. Reagujúc na tvrdenia koalíčných poslancov, že rozhodnutie vlády M. Dzurindu bolo plne v súlade so snahou začleniť SR do obranného spoločenstva demokratických štátov, A. Malíková uviedla: „Ja nechcem patriť do civilizácie, ktorú nám predváža NATO a iné európske krajiny a ktorá vyznáva jedine zákon sily. Američania a iní zločinci z NATO ukrížovali v sebe kresťanské hodnoty, ľudskosť a zvyšky svedomia”.

Poslankyňa Eva Slavkovská obvinila vládu SR z toho, že „vohnala Slovensko, ktoré za tisícročia nebolo vo vojnovom stave, do prvého vojenského konfliktu”. Vláda sa podľa nej pridala na stranu vojnových zločincov a tým sa sama stala „vládou vojnových zločincov”. E. Slavkovská uviedla, že „vláda slepo verí Američanom”.²³ Vojenskú akciu NATO proti Juhoslávii označila E. Slavkovská za „americkú agresiu”. Reminiscenciu na obdobie druhej svetovej vojny mal vyvolať jej výrok: „Bývalé fašistické Nemecko sa znovu začína podieľať na tomto konflikte”. Podstatu konfrontácie medzi Srbmi a Albáncami interpretovala E. Slavkovská nasledovne: „V Juhoslávii sa zvrchovaný národ stáva utláčanou menšinou a menšina sa absolútne netají svojím záujmom vytvoriť jednotné Albánsko”. Podľa nej „hromadné vystáňovanie sa” Albáncov sa začalo až po náletoch NATO. Vláda M. Dzurindu vraj zabudla, že Srbi vždy boli oporou Slovákov, „aj pred 200 rokmi, keď Maďari chceli pomadžarčovaním vykryžovať náš národ, aj v roku 1968”. Vojna v Juhoslávii podľa E. Slavkovskej dáva za pravdu SNS, ktorá je proti vstupu Slovenska do NATO: „Aký pocit bezpečnosti chcete mať po vstupe do NATO? Kto nás môže napadnúť okrem samotného NATO?”.

Poslanec Jozef Prokeš za príčinu vojny označil činnosť teroristickej Kosovskej oslobodzovacej armády, ktorú vyzbrojilo NATO. Aj on dal udalosť v Kosove do priamej súvislosti so situáciou na juhu Slovenska, naznačil, že slovenská vláda prijala rozhodnutie, ktoré oslabuje suverenitu štátu: „Ak sa takáto teroristická organizácia objaví na južnom Slovensku, bude môcť vláda zasiahnuť proti nej, ak dnes podporuje tých, ktorí podporujú takúto teroristickú organizáciu v Kosove?”. J. Prokeš tvrdil, že ministrom zahraničných vecí E. Kukanovi a premiérovi M. Dzurindovi sa podarilo „voperovať Slovenskú republiku do zadku Spojených štátov”. Podľa J. Prokeša sa vláda „dobrovoľne pridala k agresorovi”.

²² *To, čo pri „tejto agresii ... v Európe predvážajú USA, Nemecko, ktoré zopakovalo po 50 rokoch po Hitlerovi bombardovanie Belehradu a naposledy sa k tomu pridala aj Veľká Británia” - to je „novodobý fašizmus; novodobí barbari vťahli do Európy a ničia kolísku civilizácie”.*

²³ *Spojené štáty sa stávali počas rozpravy v NR SR najčastejším terčom verbálnych útokov tejto poslankyne, ktorá tvrdila, že cieľom vojenskej akcie NATO proti Juhoslávii bolo „v prvom rade znásobiť silu, bohatstvo a imperiálne postavenie USA.... Amerika zbohatla z obidvoch vojen v Európe. Čím viac krvi sa v Európe prelievalo, tým bohatšie boli USA. Dnes sa USA snažia riešiť vlastnú hospodársku recesiu. Chcú vytvoriť nepretržitú ohnisko vojny, ktoré budú rozduchávať podľa vlastných potrieb”.*

Ostrých výpadov proti NATO a USA sa vo svojich vystúpeniach dopustili poslanci Jaroslav Paška a Melánia Kolláriková. J. Paška označil prelety lietadiel NATO cez územie SR za „prelety vraždiacich letiek, ktorí rozsievajú smrť”. Uviedol, že „USA so svojimi vazalmi zneužili národnostné napätie a vraždia obyvateľov Juhoslávie”. M. Kolláriková tvrdila, že „ak sa niekto postaví na stranu agresora, je agresor, ak niekto pomáha pri vraždení, tiež je vrahom”.

Počas leteckej operácie NATO umiestnila SNS na svoju internetovskú stránku okrem stanovísk vlastných predstaviteľov aj oficiálnu tlačovú správu veľvyslanectva Ruskej federácie, obsahujúcu vyhlásenie prezidenta RF Borisa Jeľcina k situácii v Kosove a Juhoslávii. Pred začatím vojenskej operácie NATO vyjadrila SNS vo svojom memorande „podporu ruskej diplomacii obraňujúcej srbské a slovanské záujmy”.

3. ZÁVER

V podmienkach svetovej globalizácie môžeme očakávať, že udalosti zahraničnej politiky budú čoraz častejšie priamo a bezprostredne ovplyvňovať vnútropolitické dianie na Slovensku. Kríza v Kosove, zatiaľ prvý (a zároveň ukážkový) prípad takéhoto ovplyvňovania, by pre mnohých slovenských politických činiteľov mohla poslúžiť ako ponaučenie. Hlavní politickí aktéri na Slovensku názorne demonštrovali počas kosovskej krízy svoje chápanie základných trendov vývoja medzinárodných vzťahov v Európe a vo svete, svoje priority v oblasti zahraničnej politiky. Vládne strany sa správali v súlade s deklarovanou orientáciou na vstup SR do Severoatlantickej aliancie, postoj opozičných strán bol s touto orientáciou v zjavnom rozpore. Analýza účinkovania HZDS a SNS počas kosovskej krízy umožňuje sformulovať hypotézu, že ak by v tom čase v SR vládli práve tieto politické subjekty, dostalo by sa Slovensko do veľmi komplikovanej situácie z hľadiska svojho ďalšieho zahraničnopolitického smerovania. Išlo by s najväčšou pravdepodobnosťou o faktické zaujatie solidárneho postoja s režimom S. Miloševića, čo by znamenalo definitívne zablokovanie úsilí SR o vstup do NATO.

Kosovská kríza a slovenská verejnosť: Lekcia z medzinárodnej politiky

Olga Gyárfášová

Úvod

Hoci nás od zásahu NATO proti Juhoslovanskej zväzovej republike na jar 1999 delí už dlhší čas, nedá sa táto téma odložiť ad acta. A to nielen vzhľadom na to, že vízia multietnického spoluzitia v Kosove sa pomaly rozplýva v realite a politický vývoj v Juhoslovanskej zväzovej republike je aj po prezidentských voľbách na jeseň 2000 kontroverzný. Téma je aktuálna aj z vnútropolitckej perspektívy, konkrétne z hľadiska hľadania širokého spoločenského konsenzu pre podporu vstupu Slovenska do Severoatlantickej aliancie. Odporcov zásahu nikto nepresvedčil (pokúsil sa o to vôbec niekto?), ich argumenty a negatívne stereotypy vo vnímaní NATO sa nerozptýlili, len ustúpili do úzadia a v prípade, že by sa podobná situácia zopakovala, môže aj z hľadiska reakcie verejnosti dôjsť k recidíve. Kosovská kríza totiž potvrdila to, čo výskumy naznačovali už predtým: euroatlantická orientácia slovenskej verejnosti je skôr v deklaratívnej, nie hlbšej hodnotovej rovine, a je teda ovplyvniteľná konkrétnou politickou situáciou. Situačný faktor sa v priebehu deväťdesiatych rokov ukázal ako jeden z rozhodujúcich z hľadiska rozsahu podpory a dôvery k euroatlantickým inštitúciám. (Veľšic 2000)

Zahraničná politika – slovenské kontexty

Zahraničná politika spravidla nepatrí medzi tie oblasti, ktoré vo všeobecnosti pútajú pozornosť širokej verejnosti a názory, ktoré si verejnosť na túto oblasť vytvára, sa opierajú o relatívne slabú poznatkovú bázu. Tieto skutočnosti potvrdzujú znovu a znovu výskumy vo viacerých štátoch. V prípade Slovenska je táto skutočnosť znásobená ďalšími faktormi. Uvedme aspoň tie, ktoré sa v uplynulej dekáde pri utváraní zahranično-politických názorov občanov ukázali ako najrelevantnejšie.

1. Slovensko malo v čase pádu komunistického režimu i o tri roky neskôr, pri vzniku samostatnej republiky, historické deficity vo všetkých štyroch oblastiach výkonu zahraničnej politiky: osobnosti, elity, koncepcie a inštitúcie. (Lukáč, 2000: 6)

Občanom chýbala historická skúsenosť zo života v samostatnom štáte, ktorý by uskutocňoval vlastnú zahraničnú politiku, definoval a presadzoval vlastné zahraničnopolitické ciele. Až po roku 1993 sa začali vytvárať nielen štátne inštitúcie, vlastná diplomacia, ale aj analytické pracoviská, časopisy a ďalšie fóra, čiže zázemie, na ktorom prebieha a kultivuje sa spoločenská rozprava na zahraničnopolitické témy. Názorové tápanie verejnosti, slabá reflexia geopolitického miesta Slovenska, nízka zorientovanosť

v medzinárodnopolitických súvislostiach a celkovo relatívne slabá informačná vybavenosť²⁴ boli len logickou implikáciou tohto stavu.

2. sociálne náklady ekonomickej transformácie spoločnosti (objektívne zhoršenie životnej úrovne i citlivé subjektívne vnímanie sociálnych ťažkostí), ale aj ďalšie problémy, vyplývajúce z tranzície spoločnosti, „zatlačili“ zahraničnopolitické témy na úplne najnižšie priečky rebríčka závažnosti spoločenských problémov.

3. Výskumy ukazujú, že zahranično-politická otvorenosť veľmi úzko súvisí so záujmom o zahraničnú politiku a tiež s kontaktom so západnou kultúrou. V tomto smere sa však slovenská spoločnosť otvára len veľmi pomaly. Podľa prieskumov verejnej mienky od roku 1992 do marca 2000 kleslo percento tých, ktorí neovládajú žiadny západný cudzí jazyk zo 76% na 67%, podobne percento tých, ktorí nenavštívili žiadnu vyspelú západnú krajinu na dlhšie ako jeden týždeň zo 77% na 68%. (Porovnaj: Bútorová-Bútorová 1998, s.175) Uzavretosť a nezáujem o zahraničnopolitické dianie posilňujú najmä neurčité a nevyhranené postoje k integrácii.

Tieto podmienky boli posilnené často kritizovanou prácou médií a aj slabou zahraničnopolitickou rozpravou politických i spoločenských elít, ktorá sa napriek mnohým nespochybniteľným pokrokom na Slovensku rozbieha iba postupne a pre väčšinu politikov ostáva vyjadrenie sa k medzinárodným problémom neprekonateľným problémom.²⁵

NATO a bezpečnostná politika v názoroch občanov – deväťdesiate roky

Hoci sa dva základné integračné ciele SR – Európska únia a NATO zvyčajne vyslovujú jedným dychom, postoje verejnosti k nim sa už od začiatku deväťdesiatych rokov výrazne odlišujú. Kým vo vzťahu k EÚ dlhodobo prevažuje dôvera nad nedôverou a podiel zástancov vstupu stabilne prevyšuje podiel odporcov tohto kroku, vzťah k Aliancii prešiel podstatne dramatickejším vývojom. Začiatkom deväťdesiatych rokov ho charakterizovala pomerne slabá vyhranenosť názorov, veľká časť populácie nevedela k otázkam zahranično-politického smerovania krajiny vôbec zaujať stanovisko. V apríli 1992 malo vo vzťahu k NATO nevyhranené postoje 45 %, v marci 1993 34 % populácie.

Navyše, krátko po vzniku samostatného Slovenska bol pomerne rozšírený názor, že Slovensko sa musí spoliehať predovšetkým samo na seba, na vlastné sily a nevstupovať do žiadnych paktov a spojenectiev. (Aktuálne..., 1993, s. 71) Opciu samostatnej cesty preferovala tretina občanov, kým cestu na Západ, pridruženie sa ku krajinám Európskych spoločenstiev a NATO v tom čase podporovala len štvrtina dospeléj populácie.

---

²⁴ *Môžeme sa oprieť napr. o slovensko-český komparatívny výskum realizovaný na jeseň 1994. O výsledku rakúskeho referenda o vstupe do EÚ vedelo na Slovensku 34% dospeléj populácie, kým v Českej republike to bolo 66%. (Aktuálne problémy Slovenska – December 1994. FOCUS, Bratislava 1994).*

²⁵ *Nepripravenosť politikov diskutovať o zahraničnopolitických otázkach, či vyjadrovať sa ku konkrétnym situáciám kritizuje najmä týždenník Domino fórum.*

K zrealneniu pohľadu na geopolitické miesto nového štátu a k nárastu dôvery voči medzinárodným inštitúciám (EÚ, NATO, MMF) došlo v priebehu prvého roka samostatnej SR. Kým prvé mesiace boli ešte v znamení spomenutých nevyhraných postojov a nízkej dôvery, v prípade NATO prevládajúcej nedôvery, do októbra 1993 nastal výrazný vzostup počtu dôverujúcich. V októbri 1993 Severoatlantickej aliancii dôverovalo 45% a Európskemu spoločenstvu 55% opýtaných. Rok 1993 možno teda označiť za obdobie zrýchleného procesu zahraničnopolitickej osvety slovenskej verejnosti. Faktorov, ktoré sa pod tento fenomén podpísali, je určite niekoľko. Aj verejnosť si uvedomila, že Slovensko je za svoju zahraničnú politiku zodpovedné samo, niet sa na koho vyhovárať a zoči-voči reálnej zahraničnopolitickej zodpovednosti začala chápať smerovania na Západ ako atraktívnejšiu alternatívu než pochybné vízie „tretej cesty“ či dokonca priklonenie sa k Rusku.²⁶

V ďalšom období došlo k výraznej profilácii až polarizácii zahraničnopolitických orientácií. Po dvojnásobnom rozpade HZDS (vznik Aliancie demokratov a Demokratickej únie Slovenska) a štiepení SNS (odchod Černákovéj Národno-demokratickej strany/ Novej Alternatívy) sa výrazne zmenili názorové profily elektorátov týchto strán. Kým začiatkom deväťdesiatych rokov patrili k prozápadnejšiemu krídlu slovenskej verejnosti (a na opačnom póle sa permanentne umiestňovali sympatizanti SDL), po predčasných parlamentných voľbách v roku 1994 dochádza k postupnému „prepólovaniu“ voľičských zázemí.

Navyše, zahraničnopolitická orientácia sa stala integrálnou súčasťou hodnotového profilu, pričom deliaca línia prointegračného, transformačne otvoreného prúdu na jednej strane a protiintegračného a transformačne uzavretého prúdu na strane druhej bola totožná s líniou hlbokého kultúrneho štiepenia. V analýze hodnotových orientácií slovenskej spoločnosti V. Krivý vymedzil pro/protizápadnosť ako jednu z 10 hodnotových dimenzií charakterizovaných viacerými indikátormi.²⁷ Na základe analýzy dát z októbra 1997 sa ukazuje, že práve pro/protizápadnosť (a ne/autoritárstvo) silne diferencujú slovenskú spoločnosť. Zároveň, protizápadnosť vysoko koreluje s autoritárstvom a protidemokratickým faktorom. Skóre pro/protizápadnosti umiestňuje na jednu stranu sympatizantov SDK a MK, na opačnom póle nachádzame najprotizápadnejšiu KSS, ďalej HZDS, SNS a ZRS (poradie strán podľa sily skóre), inými slovami ľudia s nadpriemernou protizápadnosťou (a autoritárstvom) sa koncentrovali v skupine voličov strán vládnej koalície v rokoch 1994-98. (Krivý 1998: 26)

Počas vlády koalície HZDS-SNS-ZRS sa slovenská cesta integrácie odklonila od stredoeurópskeho modelu integrácie. V týchto rokoch padli dôležité rozhodnutia – po-

---

²⁶ V decembri 1995 na otázku: „Ktoré zo zahraničnopolitických smerovaní považujete za najsprávnejšie pre úspešný rozvoj našej vlasti?“ - polovica respondentov odpovedala integrácia do EÚ a NATO, vlastnú cestu by uprednostnilo 27% opýtaných. (Aktuálne problémy Slovenska na prelome rokov 1995-96. FOCUS, Bratislava 1996)

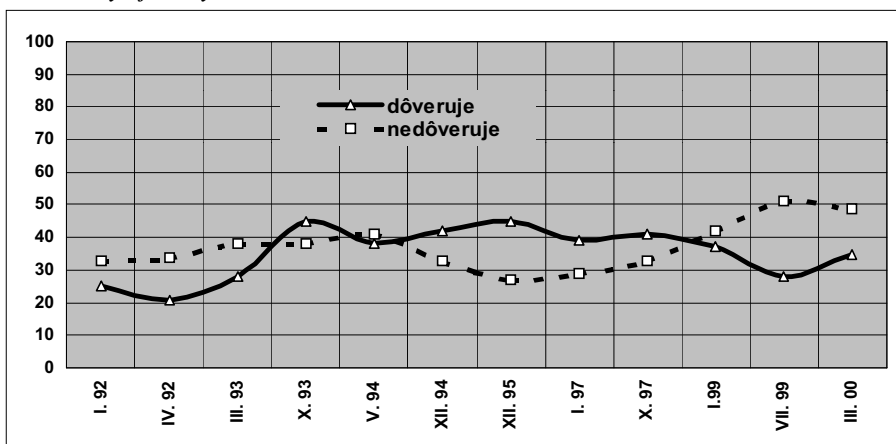
²⁷ Bližšie pozri: Krivý, V.: *Hodnotové orientácie na Slovensku – skupinové portréty. Pracovný zošit. Inštitút pre verejné otázky, Bratislava: 1998.*

zvanie troch bývalých členov Varšavskej zmluvy do NATO a začatie prístupových negociácií s prvou skupinou kandidátov na členstvo v EÚ. Slovensko malo všetky predpoklady byť „pri tom“, politika Mečiarovej vlády ho diskvalifikovala z oboch procesov. Na úrovni verejnej mienky sa dôvera k EÚ a NATO i podpora vstupu Slovenska do týchto zoskupení zvýšila, tento trend kulminoval v čase zmareného referenda o priamej voľbe prezidenta a vstupe Slovenska do NATO. Podľa vtedajších prieskumov by bol v prípade konania referenda jeho výsledok aj v otázke vstupu do Aliancie jednoznačne pozitívny. V októbri 1997 mal vstup SR do NATO podporu 52% dospeljej populácie, 35% bolo proti. K prointegračnému tábore sa hlásila drvivá väčšina sympatizantov SDK, MK, v elektoráte SDE bol pomer prívržencov a odporcov veľmi vyvážený (48% : 46%) a u priaznivcov vtedajšej koalíciej trojky prevládali protiintegračné postoje. (Bútorová-Bútorá 1998:181)

Po voľbách 1998 nastal v názoroch občanov na integráciu zdanlivo paradoxný vývoj. Na jednej strane sa podľa mnohých občanov integračné šance Slovenska zvýšili, na druhej strane sa však znížil celkový podiel občanov podporujúcich vstup Slovenska do EÚ a NATO. Tieto názorové posuny treba pripísať predovšetkým skutočnosti, že predstavitelia HZDS a SNS po presune do opozície začali oveľa otvorenejšie spochybňovať účelnosť integrácie Slovenska do euroatlantických štruktúr, na čo reagovali ich prívrženci nižšou podporou oboch integračných aspirácií SR. Napr. už v januári 1999, teda ešte v čase pred kosovskou krízou, klesol podiel zástancov vstupu SR do NATO v elektoráte HZDS z 46% zistených v apríli 1998 na 19% a v rámci SNS zo 41% na 27%. (Bútorová-Gyárfášová-Velšic, 1999: 257)

Do tohto kryštalizačného procesu vstúpila kosovská kríza, druhý významný faktor poklesu podpory vstupu do NATO.

GRAF 1: Vývoj dôvery k NATO

Zdroj: CSA, FOCUS, IVO, SÚ SAV

Názory na krízu v Kosove a leteckú kampaň NATO

Žiadna iná medzinárodná udalosť nezasiahla v deväťdesiatych rokoch tak výrazne do vnútropolitického vývoja Slovenska ako kríza v Kosove.

Vo vzťahu k verejnej mienke kríza obnažila viaceré dlhodobé slabiny v práci médií i pripravenosti politikov predstúpiť pred verejnosť a obhajovať aj kroky, ktoré nemajú väčšinovú podporu. Pri prezentovaní a interpretácii konfliktu prevládali v slovenských médiách (najmä v elektronických, čiže najvplyvnejších) negatívne aspekty útokov Aliancie. Dôsledky boli často podávané bez toho, aby sa poukázalo na príčiny, ktoré k nim viedli. Navyše, v médiách chýbali kvalifikované analýzy pozadia a súvislostí konfliktu, ktorý sa vyhocoval už niekoľko mesiacov pred začatím leteckých útokov. Monitoring elektronických médií, ktorý v období 22. marec až 6. jún 1999 realizovala nezávislá a nadstranícka organizácia MEMO 98 rečou kvantitatívnych ukazovateľov, dokumentuje, koľko priestoru venovali médiá jednotlivým témam kosovskej krízy. Zo všetkých tém najviac dominuje NATO a letecké útoky, pričom 67% zmienok bolo neutrálnych, 24% negatívnych a len zvyšok tvorili zmienky s kladným hodnotením. O kosovských Albáncoch sa hovorilo prevažne neutrálne, ale najmä podstatne menej, ako o samotnej leteckej kampani. Navyše, o situácii kosovských utečencov informovali iba členovia vlády SR. (Správa o monitoringu .... 1999)

Ďalšie faktory, ktoré hrali do karát odporcom vojenskej akcie NATO, sumarizuje politológ G. Mesežnikov nasledovne: pozitívne vnímanie Juhoslávie slovenskými občanmi počas komunistického obdobia, keď Titov režim bol pre značnú časť slovenskej verejnosti pozitívnym vzorom; prežívajúci (aj keď len v reziduálnej podobe) projuhoslovanský a prosrbský („malodohodový“) sentiment z obdobia pred druhou svetovou vojnou; pocity slovanskej spolupatričnosti, kultúrnej, duchovnej a jazykovej blízkosti Slovákov a Srbov; osobné skúsenosti veľkého množstva občanov, ktorí v 60.-80. rokoch trávili dovolenky na území bývalej Juhoslávie (mnohí z nich pritom vo vedomí spájajú dnešnú Juhosláviu s Juhosláviou vtedajšou, vrátane jej nesrbskej časti); existencia slovenskej národnostnej menšiny vo Vojvodine, príslušníci ktorej sa mohli stať obeťami vojenského konfliktu; sympatie k „slabšiemu“ aktérovi ozbrojeného konfliktu, k štátu, ktorý sa stal objektom útoku; vnímanie Albáncov ako inej civilizačnej a kultúrnej entity (moslimovia, „zaostalí vrcháři“), často aj s negatívnym hodnotením („teroristi, mafiáni“); odmietanie vojenských prostriedkov riešenia politických konfliktov; u časti obyvateľov predsudky voči NATO, pretrvávajúce stereotypy z komunistického obdobia systematicky živené niektorými súčasnými politickými silami (označovanie NATO za hegemonistickú militaristickú mašinériu a agresívny blok, snažiaci sa podrobiť si malé národy). Zároveň zdôrazňuje nedostatočnú informovanosť o situácii v Kosove, o príčinách krízy v tejto časti Juhoslávie, o motívoch rozhodnutia NATO použiť vojenskú silu proti Belehradu, a rovnako aj nejednoznačný postoj koalíčných strán. (Mesežnikov 2000: 14-15)

Vláda SR síce veľmi pohotovo rozhodla o otvorení vzdušného priestoru pre lietadlá NATO, toto rozhodnutie však už nebola schopná včas a presvedčivo obhájiť pred verej-

nosťou.²⁸ Do vyprázdneného komunikačného priestoru veľmi razantne a emotívne vstúpila opozícia, ktorá „zúročila“ situáciu pre svoju protizápadnú a protiamerickú kampaň.

Výsledky prvého zverejneného výskumu o názoroch slovenskej verejnosti na letecké útoky aliancie mnohých šokovali: za úplne alebo skôr správne ich považovalo 28% opýtaných, 65% malo opačný názor.²⁹ Pri reálnom zhodnotení prebiehajúcej politickej a mediálnej diskusie sa však sotva dal očakávať iný výsledok. Vojenský zásah NATO najčastejšie schvalovali mladí ľudia vo veku 18 - 24 rokov; ľudia s vysokoškolským vzdelaním; respondenti maďarskej národnosti; obyvatelia Bratislavského kraja. Naopak, proti zásahu NATO sa častejšie vyslovovali ľudia z vekových kategórií 35 - 44 rokov; ľudia so základným stredoškolským vzdelaním; obyvatelia Trenčianskeho a Banskobystrického kraja. Názory verejnosti boli veľmi prehľadne štrukturované podľa politických preferencií.

Tabuľka 1

„Do akej miery považujete za správne letecké útoky spojeneckých vojsk NATO na vojenské ciele v Juhoslávii?“ (odpovede prívržencov politických strán v %)

	Úplne alebo skôr správne	Úplne alebo skôr nesprávne	Neviem
Populácia SR	28	65	7
SMK	67	33	0
SDK	58	37	5
SDL	40	60	0
SOP	24	65	11
SNS	13	79	8
HZDS	6	92	2

Zdroj: Inštitút pre verejné otázky, apríl 1999

Prieskum tiež poukázal na značnú nekonzistentnosť názorov verejnosti. Hoci prevažná časť populácie si uvedomovala, že za tragédiu kosovských Albáncov je zodpovedný juhoslovenský prezident Milošević (68 % respondentov), riešenie problému leteckými útokmi po zlyhaní všetkých diplomatických prostriedkov odmietala. Najväčší podiel ľudí s takýmito rozpornými postojmi bol medzi prívržencami SOP a SDL. Na druhej strane postoje odsudzujúce Miloševiča a schvaľujúce útoky NATO zastávalo 25 % občanov,³⁰ najčastejšie spomedzi voličov SDK a SMK. A napokon, približne pätina

²⁸ Za zmienku však stojí skutočnosť, že ani postoj vlády nebol jednotný. Za uznesenie o podpore leteckej operácie a otvorení vzdušného priestoru totiž nehlasovali všetci ministri: minister spravodlivosti Ján Čarnogurský (KDH) a minister poľnohospodárstva Pavel Koncoš (SDL) sa zdržali hlasovania, na druhej strane dvaja ďalší ministri za SDL (Kanis a Schmognerová) za uznesenie hlasovali, hoci ich strana im odporučila nehlasovať za povolenie preletov. (bližšie pozri Mesežnikov 2000: 15)

²⁹ Bleskový telefonický prieskum Inštitútu pre verejné otázky realizovala v dňoch 16.-18. apríla na reprezentatívnej vzorke 500 respondentov agentúra GJK.

³⁰ Podľa výskumu ÚVVM pri ŠÚ SR, ktorý sa konal na prelome apríla a mája 1999, s vojenskými operáciami ozbrojených síl NATO v Juhoslávii súhlasilo 22% opýtaných a nesúhlasilo 69%. Pozri: Názory. Informačný bulletin ÚVVM pri ŠÚ SR, 1/1999, s. 31.

občanov odsudzovala útoky NATO a neprisudzovala nijakú zodpovednosť Miloševićovi. Takéto názory boli najčastejšie medzi voličmi HZDS a SNS.

Ako sme už uviedli, pri formovaní názorov na operáciu NATO zohrával veľmi dôležitú úlohu faktor informovanosti o príčinách kosovskej krízy. Empiricky to potvrdil výskum ÚVVM. Podľa jeho výsledkov: „...takmer trikrát viac respondentov, ktorí uviedli, že majú dostatok informácií, zastáva súhlasné stanovisko k vojenským operáciám NATO (30%), oproti 11% respondentov, ktorí nemajú dostatok informácií a identifikujú sa s vojenským NATO v JZR.”³¹

Názory občanov na letecké útoky NATO sa premietli i do prevažne kritických reakcií na rozhodnutie vlády povoliť vojenským lietadlám NATO prelety cez slovenský vzdušný priestor. S týmto krokom súhlasilo 32 % a nesúhlasilo až 64 % respondentov. Hoci sa veľká časť verejnosti dištancovala od jasného stanoviska vlády ku kosovskému konfliktu, podpora strán vládnej koalície neklesla, ba dokonca mierne vzrástla. (Bútorová-Gyárfášová-Veľšic, 1999: 260) Možno teda usudzovať, že časť voličov strán vládnej koalície sa síce nestotožnila s rozhodnutím vládneho kabinetu, ale zároveň to zásadne nespochybnilo ich dôveru k vládnej koalícii.

Kríz v Kosove otriasla dôverou verejnosti k NATO a podporou pre vstup Slovenska do tejto organizácie. O rozsahu negatívnych dopadov vypovedali priebežné prieskumy. Napr. podľa výskumu IVO v júni 1999 podiel zástancov klesol na 35%, podiel odporcov stúpol na 53%.³² Ten istý výskum mapoval aj konkrétne zmeny v postojoch. Ako ukazuje tabuľka 2, až 16 % respondentov uviedlo, že predtým podporovali vstup do NATO, ale pod vplyvom vojny na Balkáne zmenili svoje stanovisko – Slovensko by podľa nich nemalo vstúpiť do NATO. K takýmto posunom došlo medzi prívržencami všetkých strán, pričom najväčšie boli v radoch SNS a SOP. Podiel tých, ktorí pred krízou v Kosove i po nej podporujú smerovania Slovenska do NATO, je najvyšší u sympatizantov SMK a SDK.

O postojoch slovenskej verejnosti ku konfliktu vypovedajú i ďalšie zistenia výskumu zo začiatku júna 1999, teda z obdobia ešte trvajúcich náletov. Väčšina občanov SR (53 %) sa prikláňala k názoru, že spor prezidenta Miloševića a kosovských Albáncov je vnútornou záležitosťou Juhoslávie a nikto nemá právo zvonku doňho zasahovať. Opačného názoru bolo iba 30 % respondentov. Takmer pätina sa nevedela k tejto otázke vyjadriť. Postoj „nehas, čo ťa nepáli” prevážil u prívržencov všetkých strán okrem SMK a SDK; ďalej u nositeľov všetkých vzdelanostných stupňov s výnimkou vysokoškolského; u občanov slovenskej národnosti, nie však u príslušníkov maďarskej menšiny. Ukazuje sa teda, že väčšina slovenskej verejnosti neuvažovala o probléme v kontexte zodpovednosti svetového spoločenstva pri ochrane základných ľudských práv v rôznych častiach sveta, ale skôr sa prikláňala k politike nezasahovania. Na druhej strane treba tiež povedať, že diskusia o oprávnenosti intervencie v prípade humanitárnej katastrofy,

³¹⁾ Pozri: *Názory. Informačný bulletin ÚVVM pri ŠÚ SR, 1/1999, s. 33.*

³²⁾ *Reprezentatívny výskum formou face-to-face rozhovorov na vzorke 1045 dospelých obyvateľov SR v dňoch 2.6. – 8.6. 1999 realizovala agentúra FOCUS.*

Tabuľka 2

„Letecké útoky NATO na Juhosláviu trvajú už niekoľko týždňov. Ovplynvil konflikt na Balkáne Váš názor na členstvo Slovenska v NATO? Ak áno, ako?“ (v %)

	Predtým som podporoval/a vstup SR do NATO, teraz si myslím, že by Slovensko nemalo vstúpiť do NATO	Predtým som nepodporoval/a vstup SR do NATO, teraz si myslím, že by Slovensko malo vstúpiť do NATO	Konflikt neovplyvnil môj pôvodný názor; podporoval/a som vstup do NATO predtým aj teraz	Konflikt neovplyvnil môj pôvodný názor; nepodporoval/a som vstup do NATO predtým aj teraz	Neviem, nerozmýšľal/a som o tom
Populácia SR	16	2	27	33	22
Politické preferencie					
SMK	14	1	62	5	17
SDK	16	4	56	13	12
SOP	20	2	33	28	18
SDE	16	2	28	32	23
Nevoliči	10	1	16	33	40
SNS	24	0	15	52	8
Nerozhodnutí	16	1	11	26	46
HZDS	18	2	4	57	20
Vzdelanie					
Základné	15	2	20	33	30
Učňovské	18	2	23	36	22
Stredoškolské	15	2	32	32	18
Vysokoškolské	19	0	47	31	3
Národnosť					
Slováci	16	2	23	37	22
Maďari	13	1	55	7	25

Zdroj: Inštitút pre verejné otázky, jún 1999

ktorá prebiehala vo väčšine západoeurópskych krajín, nielen medzi politikmi, ale intelektuálmi, spisovateľmi právnymi expertmi atď., bola na Slovensku celkom okrajová a zväčša mala podobu polarizovaného a takmer výlučne politického sporu „áno” a „nie” vo vzťahu k zásahu NATO.

Kosovo „rok po”

Kosovo a integrácia Slovenska do NATO sa v druhom polroku 1999 takmer vytratili z vyjadrení politikov a médií. Pre odporcov zásahu sa komplikovaný vývoj v juhoslovanskej provincii („vyhraná vojna, prehratý mier”) stal argumentom, ktorý dodatočne verifikoval ich negatívny postoj. Ďalší „obľúbený” argument opozície je, že mimoriadne ústretový postoj slovenskej vlády (“de-facto ally”) počas krízy nebol Washingtonom dostatočne ocenený.

Vláda ako keby vsadila na prospešnosť zabúdania. Výraznejšia informačná ofenzíva začala až začiatkom roku 2000, kedy bola vládny kabinetom schválená a začala sa realizovať „Konceptia zvýšenia informovanosti verejnosti pred vstupom SR do Severoatlantickej aliancie”.

Negatívne hodnotenie zásahu Aliancie proti bývalej Juhoslávii pretrváva aj „rok po” a rovnako ako v čase útokov je poznamenané výraznou politickou diferenciáciou.

Tabuľka 3

„Považujete vojenský zásah NATO proti Juhoslávii v minulom roku za správny alebo za nesprávny?” (odpovede prívržencov politických strán v %)

	Rozhodne + skôr správny	Rozhodne + skôr nesprávny
Populácia SR	22	65
SDKÚ	58	29
SMK	49	29
KDH	36	47
SOP	28	56
SDE	28	56
Směr	19	75
SNS	7	86
HZDS	5	87

Poznámka: Zvyšok do 100 % tvoria odpovede „neviem”.

Zdroj: Inštitút pre verejné otázky, marec 2000

V postoji slovenskej verejnosti k zahraničnopolitickým udalostiam je pozorovateľný celkový príklon k nezasahovaniu. V nedávnom období sa udiali tri zásahy, ktoré boli široko diskutované – NATO proti Juhoslávii, Rusko v Čečensku a úplne odlišné, nevojenské sankcie EÚ proti Rakúsku po vytvorení vlády za účasti Haiderových slobodných vo februári 2000. Vo všetkých troch prípadoch sú advokáti zásahu v jasnej menšine oproti jeho odporcom. Najvýraznejšie to platí vo vzťahu k ruskému zásahu (15 : 65 zo 100 %), podobne pre zásah NATO (22 : 65), najmenej pre sankcie EÚ voči Rakúsku (22 : 43, pričom 35% opýtaných nevedelo túto záležitosť posúdiť). Prevažujúcim vzorcom uvažovania je teda „nestarať sa“, „nemiešať sa do cudzích vecí“. Ozbrojené zásahy v Juhoslávii a v Čečensku pritom majú zväčša spoločných zástancov a spoločných odporcov. Častejšie teda platí postoj, že odmietavé posudzovanie zásahu NATO sa spája s kritikou zásahu v Čečensku, než ten, že kto odsudzuje intervenciu v Juhoslávii, akceptuje postup Rusov v Čečensku alebo opačne. (Krivý-Gyárfášová-Veľšic 2000)

Pohľad von

Bez nároku na podrobnejšiu analýzu národných diskurzov a postojov politických aktérov spomeňme aspoň krátko, ako reagovala verejnosť v iných štátoch..

V susednej Českej republike, ktorá sa krátko pred začatím leteckým útokom stala členom NATO, bol postoj verejnosti značne rezervovaný. V polovici apríla vojenskú akciu Aliancie odsudzovalo 56% populácie, tretina populácia jej vyjadrila podporu, začiatkom mája sa podiel hlasov nesúhlasu o niečo znížil (48%), vzápätí však stúpol na 66%. Kríza v Kosove výrazne ovplyvnila aj postoje Čechov k čerstvému členstvu v Aliancii – podiel odporcov členstva stúpol z 29 % v čase prijímania na 38 % v polovici apríla.³³

Diametrálne odlišná bola situácia v kľúčových členských štátoch NATO. Jednoznačný postoj vlád, intenzívna komunikácia politikov s verejnosťou, kvalifikovanejšia práca médií pri informovaní o pozadí kosovskej krízy viedli spravidla k väčšinovej podpore verejnosti. Útoky NATO schvaľovala prevažná väčšina Američanov. Podľa prieskumu začiatkom apríla to bolo 68%, pričom v tom čase malo vysokú podporu (55%) aj prípadné nasadenie pozemných vojsk. Jasný postoj britských labouristov podporovalo až 70% Britov, podobné bolo rozloženie názorov v Holandsku a Dánsku

Veľmi špecifická situácia vznikla v Nemecku. Kosovská kríza bola historickým medznikom – vojaci Bundeswehru boli po prvýkrát po druhej svetovej vojne priamo nasadení v bojovej akcii na Balkáne. Kosovo sa tiež stalo skúškou červeno-zelenej vládnej koalície a názorovo rozštiepila zelených. Podľa očakávania prieskumy ukázali hlboké rozdiely medzi starými a novými spolkovými krajinami: v bývalej NDR bola väčšina verejnosti proti útokom, v západnej časti Nemecka ich 69% obyvateľstva považovalo za správne.

Zdráhavým spojencom v kosovskej kríze boli Taliani a Belgičania. Francúzska verejná mienka podporovala politiku podpory útokom NATO, ktorú spoločne reprezento-

---

³³⁾ *Budou Česi bojovat v Kosovu? In: Lidové noviny, 27.4. 1999 Dvě třetiny proti bombardování. Právo, 19.5. 1999*

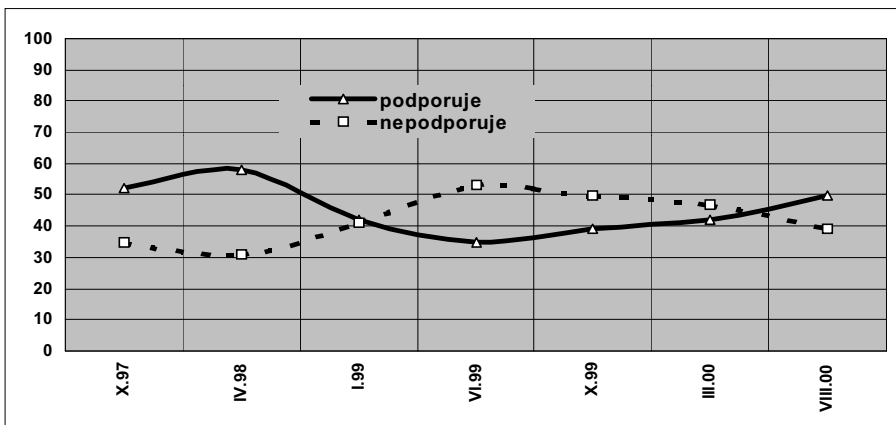
vali prezident Jacques Chirac a premiér Lionel Jospin, predstavitelia rozdielnych politických táborov.

Nebolo žiadnym prekvapením, že z členov Aliancie sa najkritickejšie prejavili Grécko. Podľa prieskumov až 96% Grékov nesúhlasilo s rozhodnutím NATO a v Aténach sa denne konali protestné demonštrácie.

Kosovo ako faktor ne/podpory vstupu do NATO

Po výraznom „páde“ podpory vstupu Slovenska do NATO na jar a v lete 1999, môžeme od druhej polovice roku 1999 sledovať postupný priaznivý trend. V auguste 2000 podiel zástancov tohto kroku dosiahol magickú hranicu 50% a výrazne prevýšil podiel odporcov.

GRAF 2: Podpora vstupu SR do NATO – vývoj 1997-2000

Zdroj: Inštitút pre verejné otázky

Podobne ako vstup Slovenska do Európskej únie, i vstup do NATO častejšie podporujú vzdelanejší a mladší ľudia. Najvýraznejšia názorová diferenciácia je však medzi prívržencami politických strán. Najsilnejšia podpora vstupu Slovenska do Aliancie je medzi sympatizantmi SMK, SDKÚ a SOP. Podpora integrácie je o čosi slabšia v prípade priaznivcov SĎL, Smeru a KDH, avšak prevažuje nad negatívnym postojom. V radoch prívržencov opozičných strán – HZDS a SNS – výrazne prevládajú odporcovia tohto kroku. V porovnaní s júnom 1999 sa podpora integrácie SR do Aliancie zvýšila vo všetkých voliškých skupinách s výnimkou SĎL. Výraznejší nárast podpory sledujeme aj v elektoráte opozičných strán, odporcovia však ostávajú vo väčšine.

Postupný obrat vo vnímaní potenciálneho členstva Slovenska v NATO pravdepodobne súvisí s doznievaním negatívnych dôsledkov kosovskej krízy, ale aj rastúcej in-

Tabuľka 4

„Podporujete vstup Slovenska do NATO?“ (odpovede prívržencov politických strán v %)

	Jún 1999		August 2000	
	Áno a skôr áno	Nie a skôr nie	Áno a skôr áno	Nie a skôr nie
Populácia SR	35	53	50	39
SDK (SDKÚ)	70	24	87	11
SMK	72	17	82	11
SOP	46	47	67	28
Smer	-	-	56	39
KDH	-	-	53	29
SDL	45	48	47	44
SNS	17	78	30	63
HZDS	8	85	27	63

***Poznámka:** Zvyšok do 100 % tvoria odpovede „neviem“.*

***Zdroj:** Inštitút pre verejné otázky, jún 1999 a august 2000 Pohľad politikov*

formovanosti verejnosti vďaka osvete zo strany politikov i médií. V prípade priaznivcov HZDS môže ísť i o reakciu na explicitné prihlásenia sa vedenia hnutia k tomuto zahraničnopolitickému cieľu na sneme v marci 2000.

Názory verejnosti na zahraničnú politiku, viac ako na ktorúkoľvek inú oblasť politiky, ovplyvňujú politické elity, lídri politických strán, ktoré majú sympatie a dôveru tohto ktorého segmentu populácie. Cieľavedomý politický konsenzus politických elít môže preklenúť a scelať názorové rozdiely na úrovni verejnosti.

Kvalitatívna analýza obrazu NATO vo vnímaní predstaviteľov parlamentných politických strán na základe hĺbkových rozhovorov, ktoré sa realizovali na jeseň 1999 (podrobnejšie pozri: Gyárfášová 2000) ukázala, že u slovenských politických elít vysoko prevažuje pozitívne vnímanie Aliancie. V obraze Aliancie stále viac dominuje NATO ako **spoločenstvo a obrana hodnôt demokratického západného sveta**. U predstaviteľov najsilnejšieho subjektu - HZDS, ktoré sice oficiálne deklaruje podporu vstupu do NATO, ale napriek tomu väčšina jeho elektorátu nepodporuje tento cieľ - kvalitatívna analýza ukázala vo vnímaní NATO istú **ambivalentnosť**. Na jednej strane sa racionálne uznáva, že vstup Slovenska do NATO je potrebný a nemá žiadnu alternatívu, na druhej strane viacerí politici HZDS vyjadrujú výrazný emotívny a osobný odstup od tejto organizácie. Na ilustráciu uvedme výrok poslanca HZDS: „Ja som to vyjadril v parlamente tak, že nemám k tomu (NATO) nejaký vzťah, nemám ani vzťah ani k tejto organizácii, samozrejme, že ju akceptujem, pretože z hľadiska niektorých aktivít, ktoré robila, bola nutná..... takže môj názor na súčasné pôsobenie Severoatlantickej aliancie, žiaľ, je veľmi nešťastný.“³⁴ Treba pritom podotknúť, že práve vyjadrenia **osobných postojov** po-

³⁴⁾ Výrok odznel v hĺbkovom rozhovore v rámci projektu *Obraz Aliancie vo vnímaní slovenských politikov*. Pozri: Gyárfášová 2000.

litických lídrov sú pre ich priaznivcov dôležitým signálom o hodnotovom a názorovom smerovaní. Je teda otázne, či sa dá očakávať výrazný nárast podpory integrácie Slovenska do Aliancie v najpočetnejšom elektoráte.

SNS ako jediná parlamentná strana programovo zotráva na alternatíve neutrality. Predstavitel SNS v rámci projektu hĺbkových rozhovorov doslova uviedol: „SNS vidí východisko v neutralite, respektíve v európskej dimenzii nadviazať na líniu Švajčiarsko, Rakúsko, Slovensko a myslíme si, že keby sa vytvorila takáto nárazníková zóna neutrálnych štátov v strednej Európe, ...veľmi aktívne by sa mohlo zamedziť prípadným konfliktom ....”

Popri jednoznačných pro-integračných postojoch všetkých predstaviteľov SDKÚ a DS sa v prípade ďalších koaličných strán (KDH, SĎĽ) stretne s vyjadreniami, ktoré do istej miery spochybňujú zmysel integrácie. U niektorých predstaviteľov SĎĽ zaznieva napr. spochybňovanie politického rozmeru Aliancie a náznaky akéhosi bližšie nešpecifikovaného „zneužívania” Aliancie. V rámci SĎĽ sú však tieto hlasy prekryté dominantným jasne pro-euroatlantickým postojom ministra obrany Pavla Kanisa. Otázne je, ktorý názorový prúd sa presadí v súvislosti s vnútrostraníckou kryštalizáciou ľavicových demokratov.

Kvalitatívna analýza tiež ukázala, že o výhodách (a nevýhodách) vstupu Slovenska do NATO sa začína diskutovať z viacerých aspektov. Úvahy prechádzajú z roviny deklarácie – „áno, chceme byť prijatí” – do štrukturovanejších polôh. **Výhody** vstupu Slovenska sú v očiach drvivej väčšiny politikov jednoznačné a dominujú aj u tých, ktorí majú k vstupu Slovenska do Aliancie vlažný alebo čisto pragmatický postoj. Výhody by sa dali rozdeliť do dvoch veľkých skupín – **garancia bezpečnosti a príslušnosť k rodine demokratických a slobodných krajín.**

Záver

Proces prípravy Slovenska na členstvo v NATO okrem množstva iných krokov zahŕňa aj prácu s verejnosťou. Ide predovšetkým o to, zaplniť biele miesta v informovanosti verejnosti, argumentačne rozptýliť rozšírené mýty, uviesť prípadné členstvo v NATO do kontextu celkového integračného úsilia i dopadov na iné, ako len bezprostredne vojensko-bezpečnostné aspekty. Podpora verejnosti iste nebude rozhodujúca pri tom, či Slovensko bude alebo nebude pozvané do Aliancie, predstavuje však jednu z dimenzií pripravenosti našej spoločnosti, ktorá je zo strany NATO pozorne sledovaná.

Výsledky prieskumov ukazujú, že negatívny vplyv kosovskej krízy na imidž NATO postupne ustupuje, pro-integračná nálada je opäť charakteristická pre väčšiu časť populácie. Tento trend súvisí aj s lepšou informovanosťou obyvateľstva a v neposlednom rade i s úspechmi Slovenska v integračných procesoch (najmä s dosiahnutím členstva v OECD, napredovaním negociácií s EÚ). Kríza v Kosove však predstavuje modelovú situáciu, ktorá nebola zo strany politickej reprezentácie argumentačne a komunikačne zvládnutá. Pre súčasnú vládu, ale aj všetkých tých, ktorí chcú, aby sa Slovensko stalo členom NATO, je preto veľkou výzvou zvýšiť celkovú informovanosť verejnosti o Severoatlantickej aliancii a jej mieste a o úlohách desať rokov po skončení studenej vojny a zániku bipolárneho sveta.

Literatúra:

Aktuálne problémy Slovenska – október 1993. Focus, Bratislava: 1993

BÚTOROVÁ, Z. – BÚTORA, M.: *Slovakia and the World*. In: Bútorová, Z. (ed.): *Democracy and Discontent in Slovakia*. Inštitút pre verejné otázky, Bratislava: 1998

BÚTOROVÁ, Z.: *Vývoj názorov verejnosti na vstup Slovenska do NATO*. In: Bútorová, M. – Šebej, F. (eds.): *Slovensko v šedej zóne? Rozširovanie NATO, zlyhania a perspektívy*. Inštitút pre verejné otázky, Bratislava: 1998

BÚTOROVÁ, Z.: *Zahraničnopolitické orientácie a názory na vojenský konflikt v Kosove*. Správa zo sociologického výskumu. Inštitút pre verejné otázky, Bratislava: 1999

BÚTOROVÁ, Z. – GYÁRFÁŠOVÁ, O. – VELŠIC, M.: *Verejná mienka*. In: Mesežnikov, G. – Ivantyšin, M., (eds.): *Slovensko 1998*. Súhrnná správa o stave spoločnosti a trendoch na rok 1999. Inštitút pre verejné otázky, Bratislava: 1999

GYÁRFÁŠOVÁ, O., 2000: *Obraz NATO vo vnímaní slovenských politikov*. Kvalitatívna analýza hĺbkových rozhovorov. Inštitút pre verejné otázky, Bratislava: 2000

KONCEPCIA zvýšenia informovanosti verejnosti pred vstupom SR do Severoatlantickej aliancie. Materiál MZ SR, Bratislava: 2000

KRIVÝ, V.: *Hodnotové orientácie na Slovensku – skupinové portréty*. Pracovný zošit. Inštitút pre verejné otázky, Bratislava: 1998

KRIVÝ, V. - GYÁRFÁŠOVÁ, O. – VELŠIC, M.: *Akú zahraničnú politiku pre našu verejnosť?* Sme, 29.4. 2000

LUKÁČ, P.: *10 rokov po*. In: OS 2000/1

MESEŽNIKOV, G.: *Kosovská kríza a slovenská spoločnosť*. In: Dilema, č.3, 2000, s. 13-19

Správa o monitoringu informácií v súvisiacich konfliktom v Kosove vo vybraných elektronických médiách, 1999. MEMO 98. <http://www.memo98.sk>

VELŠIC, M.: *Zmena režimu na Slovensku v perspektíve verejnej mienky*. Dizertačná práca, FiF UK, Bratislava: 2000

Zoznam autorov

Vladimír Bilčík, B.A., M. Phil. (1975) vyštudoval v roku 1997 politológiu a ekonomiku na Swarthmore College v USA. V júni 1999 ukončil postgraduálne štúdium v odbore európska politika na University of Oxford vo Veľkej Británii. Od septembra 1999 pracuje ako analytik vo Výskumnom centre Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku v Bratislave. Venuje sa problematike európskej integrácie a rozširovaniu Európskej únie. Pôsobí v edičnej rade polročníka Slovak Foreign Policy Affairs a externe prednáša v Centre európskych štúdií Univerzity Komenského v Bratislave.

PhDr. Grigorij Mesežnikov (1958) je absolventom Filozofickej fakulty Moskovskej štátnej univerzity. V rokoch 1983 – 1993 pôsobil na Univerzite Komenského v Bratislave, v rokoch 1993 – 1997 pracoval v Politologickom kabinete Slovenskej akadémie vied. Je spoluzakladateľom Inštitútu pre verejné otázky (IVO), v ktorom od júna 1997 pracuje. Od februára 1999 je prezidentom IVO.

PhDr. Oľga Gyárfášová (1957) absolvovala sociológiu na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Od roku 1993 pracuje v agentúre FOCUS. Od marca 1999 je programovou riaditeľkou v Inštitúte pre verejné otázky. Vo svojej práci sa sústreďuje na výskum verejnej mienky, politickej kultúry a médií. Je spoluzakladateľkou Inštitútu pre verejné otázky a členkou jeho Správnej rady.

Mgr. Pavol Lukáč (1970) vyštudoval odbor história a politológia na FF UK v Bratislave. Okrem toho absolvoval viacero odborných stáží v zahraničí, v SRN, Bochum (1992), Mníchov (1995) a v roku 1998 pôsobil ako visting scholar na Georgetownskej univerzite. Od roku 1995 pracuje vo Výskumnom centre SFPA, kde od roku 2000 zastáva funkciu zástupcu riaditeľa. Je zároveň šéfredaktorom polročníka SLOVAK FOREIGN POLICY AFFAIRS.

Summary

International community before and during the Kosovo crisis

Vladimír Bilčík

The main aim of this chapter is to summarise the main aspects and to provide a basic review of the key moments of the Kosovo conflict. Two years after the NATO intervention, there still remain many questions concerning consecutive development in Yugoslavia and its current statute. Nowadays the view on the Kosovo conflict appears to be different than it was immediately after its termination. Furthermore, this chapter focuses on the international aspects of the Kosovo crisis and its impact on the region apart from the Balkan peninsula. The whole text is divided into 4 sections. The first part encompasses methodological remarks relating to constraints, which affect the unbiased content and evidences of the Kosovo conflict. The second one focuses on the identification of the key international actors involved in the Kosovo crisis. The third part provides the summary of the main events in chronological order. Finally, the fourth part concludes the whole chapter.

Vladimír Bilčík, in his methodological remarks, concentrates on the two key aspects affecting the analysis. Firstly, the analysis should be focused on the process, and therefore it should not be retrospective. Because there is still a risk of confusion of causes and consequences. Secondly, it is still too early to make a complex evaluation of the Kosovo crisis. The reason is it is quite difficult to predict the direct and indirect impacts of the Kosovo crisis and therefore to allocate this crisis to the proper historical context.

In addition, the knowledge about the crisis and its international aspects, due to the lack of access to the confidential information, remain constrained. Moreover, every analyst should carefully examine the emotions, bias of the mass media and official propaganda. However, nowadays we know much more about what was foregoing and what was happening during the Kosovo crisis. Today what seems to be correct, after another two years may become substantially different.

In spite of the weak juridical basis of NATO's military intervention, other factors prevailed. (humanitarian reasons, issue of the regional stability and credibility of the Alliance). Furthermore, the international community cannot be taken into consideration as a homogeneous community. For the purpose of this analysis, the key actors are divided into three groups according to their attitude towards the soft or the hard security. The first group includes North Atlantic Treaty Organisation as a supporter of the hard security, which played dominant role in the military and logistic area. Its military campaign contributed to the termination of the conflict. The second group involves supporters of the soft security: United Nations Organisation (UNO), European Union (EU), Organisations for the Security and Co-operation in Europe (OSCE) and International criminal tribunal for the former Yugoslavia. The last group consists of the sizeable states, which took part in the conflict and opposed the military intervention: Russia and China.

In the following part, the key events are divided into three groups, which show reaction of the individual actors on the Kosovo crisis:

I. Before the conflict: in search of a peaceful solution

Vladimír Bilčík outlines three events which affected the search for peace. First significant international reaction in the issue of the Kosovo occurred in the early 90s when as a consequence of Yugoslavia's disintegration, administration of the US president warned Milošević not to undertake any activity against Kosovo. The second significant moment was the deprivation of the autonomy of Kosovo. Thirdly, in March 1998 fights occurred between Yugoslav troops and Albanian separatists.

II. Air campaign: NATO as a main actor

By the initiating of the military intervention, the unity in the search for peace was broken, because the Security Council was paralysed by the activity of Russia and China. Moreover, the OSCE demonstrated its inefficiency and the EU did not provide any alternative solutions. Therefore NATO and the USA (with its 80% support) became the dominant international actors in this campaign.

III. After the conflict: sequential convergence of opinions

In spite of the termination of the fights, many questions still remain open, such as the question regarding the future of the Kosovo and its vague status as a province. Moreover, Kosovo still seeks basic political, economical and social institutions, structures and capacities needed for a newborn state.

NATO's air strikes made a precedens for operations occurring outside the territory of member states.

To conclude, the Kosovo crisis had an influence not only on this province, but it affected the whole of the Balkans. Furthermore the crisis demonstrated the current political, ideological and economical constrains of the significant multilateral international organisations such as the United Nations.

The crisis in Kosovo and its impact on the Slovak domestic politics

Grigorij Mesežnikov

According to author, NATO's military operation in Yugoslavia was not only a conflict between the united forces of several democratic states and an undemocratic (authoritarian) regime, but it was also an operation which affected the internal political life of a number of European states, including Slovakia.

Many international political events do not prove to have a significant influence on Slovakia's internal political life, unless regarding Slovakia's international position or relations with other states. However, the Kosovo crisis was not such a case. In consonance with the author, there are many reasons why the crisis in Kosovo resulted in such a confrontation among the main political figures in Slovakia. The most significant ones were the following:

- polarised views of the Slovak key political actors on the foreign policy issues
- Slovakia's candidature for NATO membership
- the timing of the crisis - the NATO bombing started shortly before the Slovak presidential election

It is worth pointing out which factors provided room for the opponents of NATO's military operation:

- during the communist era many Slovaks viewed Yugoslavia as an example of communism with a human face having the features of a relatively liberal regime
- historical pro-Yugoslav sentiment emanating from the so-called "Little Entente"
- certain level of a Slavic solidarity
- sentiment to the former Yugoslavia as a favourite holiday destination
- NATO's operation which could have become a possible threat to the Slovak minority living in Vojvodina
- sympathy for the "weaker"
- perception of the Albanians as a different civilisation and cultural entity
- refusal of a military intervention as a means to solve political conflicts
- surviving stereotype (rising from the communist period) of NATO as an aggressive organization
- insufficient information about the Kosovo crisis

Prior to NATO's intervention, Slovak key political actors differed in their views on the development in Yugoslavia. On the one hand, the Slovak government expressed its support for the action of the opposition in Yugoslavia. This action was based on the prevention of further escalation of tensions and suffering. Moreover, the Slovak government supported the same standpoint as NATO members stating that the protection of human rights is no longer an internal issue of any individual state, but it should be a concern of the whole international community. Thus, the Slovak government opened its air space for flights by NATO forces, but the lack of information and a confusing interpretation of the cabinet's decision - provided to the citizens - resulted in an impression that the government was trying to conceal some facts related to this decision. According to the Prime Minister M. Dzurinda, the cabinet resolution was in full compliance with the orientation of the Slovak Republic to join the EU, OECD and NATO. However, on the other hand, representatives of the Slovak National Party expressed their sympathy with the Milošević regime and in compliance with the above mentioned factors provided justification of such an attitude.

A comprehensive and clear explanation of the cabinet's exact position on NATO's use of Slovak air space was insufficient and late. To sum up all these factors, the government's action could be characterised as: acting in compliance with the official agenda priorities despite the risks of losing the confidence of citizens. As far as the presentation of the government's position is concerned, this lacked an instantaneous action and effective persuasion.

In regard to the opinions on the Kosovo crisis, the Slovak political scene could be divided into two main camps: on the one hand, the government parties stated their support to NATO operation while on the other hand, the opposition parties viewed NATO as an aggressor. Within both blocks, it is possible to see variances in the level of either support among the government parties or refusal by the opposition parties.

In the following paragraphs, the author focuses on the individual parties within both camps. He analyses all relevant statements regarding NATO and Kosovo. The representatives of the Slovak Democratic Coalition held a homogeneous viewpoint in the opinion that Milošević was the initiator of the conflict and he is the one responsible for the genocide committed on the innocent civilian inhabitants. The single exception mentioned by the author was the one made by J. Čarnogurský, who proclaimed a neutral standpoint to this crisis.

Moreover, the attitudes of the second strongest ruling party – Slovak Democratic Left – were ambivalent. On the one hand, the so-called "modern" wing supported the Cabinet's decision and on the other hand, the representatives of the "left radical" wing were sceptical and they even disagreed with the military solution of the crisis in Kosovo, thus criticising the Cabinet's resolution.

In addition, attitudes of the Hungarian Coalition Party representatives were in compliance with the decisions made by the Slovak Cabinet. Furthermore, the Party of Civic Understanding supported the resolution of the Slovak Cabinet, however, the representatives did not publicly express their opinions on the situation in Kosovo.

On the contrary, both opposition parties denounced NATO's bombing. The Movement for a Democratic Slovakia, as an opposition party, disagreed with NATO's military intervention and expressed their negative standpoint with the decision of the Slovak Cabinet. The representatives of HZDS maintained the opinion that Slovak Republic became a co-aggressor by means of opening the air space for NATO air forces. They followed the idea of NATO's intervention as a precedents for the issue regarding the Hungarian minority in Slovakia. However, some HZDS deputies asserted that despite their criticism of the NATO policy in Kosovo, they still keep the standpoint favouring Slovakia's membership in NATO.

Furthermore, The Slovak National Party conveyed more radical arguments opposing both the activity of the international community and Slovakia's membership in NATO. The SNS representatives denounced NATO as a "criminal alliance" and the Slovak Cabinet as a "cabinet of war-criminals" and also they expressed their anti-American and anti-Atlantic position in compliance with their party program.

According to Mr. Mesežnikov, thanks to the world globalization, it is expected that international events will have more substantial impact on the domestic political life in Slovakia. In the conclusion, the author takes into consideration the hypothesis: If the opposition parties, during the crisis in Kosovo, had been in power, Slovakia would have ended up in a very complicated situation as far as the future orientation of its foreign policy is concerned.

The Crisis in Kosovo and the Slovak Public: A Lesson on International Politics

Olga Gyárfášová

The author analyses the impact of NATO's military operation against Yugoslavia on attitudes of the Slovak population. These attitudes, namely the attitude of Slovakia's population towards NATO membership and towards the Alliance's actions in Kosovo are crucial in relation to the search for a broader general public consensus in support of Slovakia's entry into the North Atlantic Alliance. The crisis in Kosovo has confirmed the indications of an earlier search - the Euroatlantic orientations of the Slovak public are rather declarative and seek a more profound reasoning. These orientations might thus, be easily affected by the changing political context and by the concrete political events. Should a similar situation occur again, the reactions of citizens might be the same. In other words, as far as the general support and trust of Euroatlantic institutions is concerned, the *situation factor* is seemingly the most decisive.

In a number of states the polls have repeatedly confirmed the fact that the issues concerning international politics are usually on the periphery of the general public's attention while the opinions of the public in this field are commonly based on a relatively poor information base and a lack of knowledge. In Slovakia this lack of interest and knowledge is greater due to several contributing factors. First of all, Slovakia gained her independence as late as 1993, thus the independent state institutions as well as the diplomacy, institutions for political analysis, journals and other resources that all contribute to the building of discussion forums on foreign policy, began to be established only after this date. Therefore, the recent level of public awareness and interest towards the foreign policy issues and events is a mere logical implication of Slovakia's *historical shortcomings* in personalities, elites, conceptions and institutions. Secondly, the effects of the economic transformation on the society have pushed the foreign policy issues aside. Thirdly, several surveys indicated that the citizen's interest in foreign policy is closely bound to the level of his/her direct contact with the world - in other words, to the level of the individual's openness. However, according to a number of repeated polls the Slovak community is only slowly beginning to *open up*. Finally, one of the main factors that contribute to the Slovaks' relative apathy towards international issues is the insufficient promotion of a foreign policy debate both by the media, politicians or any other public actors.

In respect to the above-mentioned factors, the two fundamental integration goals of the Slovak Republic - membership in NATO and the EU - were perceived differently by the public since the early 90's. While on the one hand, there was a greater trust among the population towards the EU, the viewpoints of NATO membership has passed through a dramatic change - starting from a relatively low differentiation of opinions in early 90's, going through an increasing level of trust in international institutions during the first year of Slovakia's independence and the following split in public opinions that was identical with the deep cultural cleavage, and ending at a paradoxical decrease in trust after 1998 when the former coalition parties - once being in the opposition - started to question the purposefulness of Slovakia's integration. This process of decrease in support for Slovakia's membership in NATO was even further affected by the crisis in Kosovo.

The Kosovo crisis is exceptional in the way it influenced the internal political life of

Slovakia. When considering public opinion, the crises revealed a number of weaknesses that had for some time existed in the media, as well as in the level of preparedness of politicians to publicly justify political actions, which sought the support of the majority of the population. Moreover, the research on public opinion related to this issue also indicated a considerable inconsistency in public opinion that was in a way related to the citizens access to information as well as to their political and party affiliation, the level of education and age. Furthermore, the crisis in Kosovo had significantly affected the public trust in NATO as well as the support for Slovakia's NATO membership.

Interestingly enough, a year after the Kosovo crisis, the debate on Slovakia's membership in NATO had almost disappeared from the public discourse. Meanwhile, NATO's actions are still being viewed rather negatively and there is as well a prevailing distinction in the related political positions. On the other hand, the results of surveys indicate that the negative impact of the Kosovo crisis on the image of NATO is gradually diminishing and the greater part of the population has regained its pro-integration attitude. However, a major segment of the country's population does not share the values associated with this orientation. Therefore, when considering the relatively strong impact of the positions of key political figures or leaders of relevant political parties on the public view on foreign policy matters, the crisis in Kosovo represents a model situation, in which political elite's did not handle well either argumentatively or in their ability to communicate with the public.

In conclusion, the process of preparing Slovakia for eventual NATO membership must include, amongst others, working with the public this entails the filling of gaps in the providing of information to the public. Although the public support of membership will not be decisive, it would indicate a level of willingness and preparedness of the society, which is something carefully considered by the Alliance.